Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл.
НОЯБРЬ
3
ПЯТНИЦА
№ 260 (9028).
Өртээ 2 көп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш демисежиңер! Сагылга-чурумну болгаш организастыг болур чорукту быжыглаңар! Ниитиниң өнчүзүн ыдыктыы-биле кадагалап база көвүдедиңер!

(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

Бистиң чуртувуста

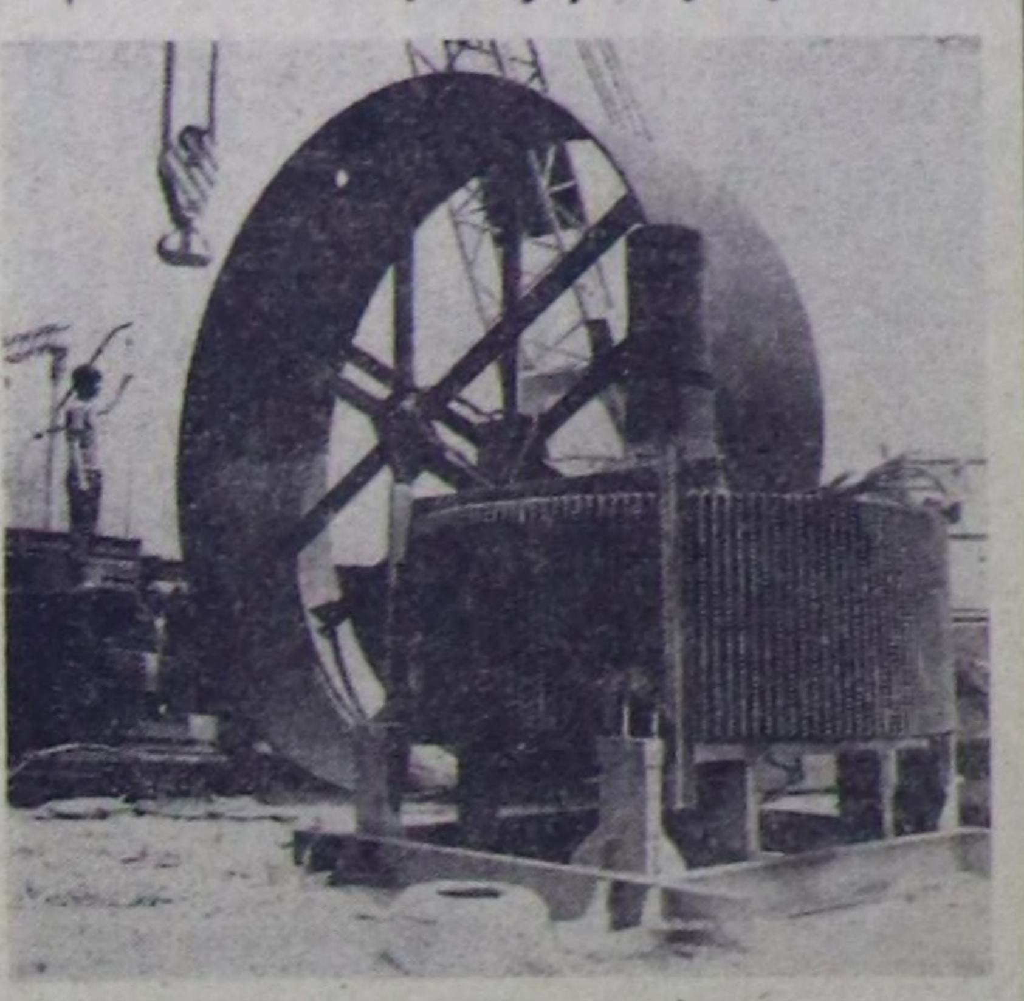

«Разданның даг-химия комбинадынга пор-довурак болбаазырадып, химия продуктулары бүдүрер күчү-шыдалдарны... ажыглалга киирер» деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында чугаалаан.

Ам Арменияда Разданның даг-химия комбинадын тудуп турар. Ол комбинат пор-довурак болбаазырадыр, цемент, химия бүдүрүлгелерин — үш улуг бүдүрүлге черин бодунга каттыштырар.

Ону тударынга чурттуң хөй-хөй бүдүрүлге черлери киржип, чаа тудугга дериглер бүдүрүп берип турар.

Амдызында пор-довурак болбаазырадыр болгаш химия бүдүрүлгезин тудуп турар. Цемент заводу продукциязын бүдүре берген. Ук продукцияны Арменияның, Грузия биле Азербайджанның тудугларынга чорудуп берип турар.

ЧУРУКТА: тудугга чедирип берген чаа дериглер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЫЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛДИ— СОВЕТТЕРНИҢ КОНТРОЛЮНГА

Хөй националдыг совет улус бодунуң улуг байырлалдары —ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл юбилейинге болгаш Улуг Октябрьның 55 чыл оюнга уткуштур чоруп орар. Бүгү чуртта ышкаш, ол байырлалдарга төлептиг ужуражыр дээш чарышка Тываның ажыл-ишчилери күш-ажылчы улуг базымнарны кылган.

Республика беш чылдың ийиги чылында дүжүт ажаалдазын организастыг чоруткаш, планда көрдүнгенинден хөй — 132 муң тонна тарааны Төрээн чурттуң шыгжамырынче урган. Амгы үеде фермаларда, бригадаларда малчыннарның кыжениишкинниг күш-ажылчы ээлчээ уламчылавышаан. Республика тос айларда күрүнеге сүт садар планын 108 хуу, эътти 105 хуу, дүк садарының чыл планын күүсеткен. Бо хүннерде партия, совет органнарының, ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглерниң мурнунда шиитпирлээр ужурлуг хүннүң чугула айтырыгларының бирээзи — кыштаглаашкынга белеткел болуп турар.

Фермаларда, хойжу бригадаларда кышка белеткелдер кандыгыл? Малчыннарның чурттаар бажыңнарының, мал кажааларының септелгезинде чедер-четпес чүве чүл? Мал чеминиң курлавырын кыштаг бүрүзүнде четчири-биле чедирген бе? Ооң чарыгдалы кандыгыл? Соңгаарладып болбас өске-даа чугула айтырыгларны шиитпирлээринге чер-чер Советтери идепкейлиг киржир, ажылды контрольдаар, малчыннарга, фермаларга, бригадаларга чогуур дузаны чедирер хүлээлгелиг.

Малды хүр кыш ажырарынга эки белеткел, шудургу, шалыпкын чорук негеттинер. Ынчангаш кыштаглаашкынга белеткелдерже хөй-ниитиниң кичээнгейин хаара тудар, ооң чорудулгазынче күштүг мөөңнээр дээш республиканың чер-чер Советтери ол айтырыгларны сессияларга, күүскомнарның хуралдарынга чугаалажып турар. Чижээ, Каа-Хем райкүүскому депутаттарга, активке далнгаш, районнуң бүгү ажыл-агыйларынга хыналдаларны чоруткан. «Октябрь 14 чылы», «Ленинчи орук» колхозтарда кыштаглаашкынга белеткелдерниң байдалын райкүүскомнуң хуралынга дыңнаан. Районнуң ажыл-агыйларында кыштаглаашкынга белеткел ниитизи-биле багай эвес болуп турар. Ниитиниң малынга чем курлавырларын тургузар, кажаа-хорааны септээр ажылдарны чер болганда организастап, бо чылын сигенн, силос белеткээр планын район ажыр күүсеткен. Кажааларны, чуртталга бажыңнарын септээри уламчылап турар.

Таңды районнуң ажыл-агыйларында кыштаглаашкынга белеткел дугайында айтырыгны район Совединиң сессиязынга чоокта чаа чугаалажып көрген. Бо хүннерде ол чугула ажылды бүрүн доозарынче таңдыжылар бүгү күштү мобилизастап турар. Кышка шудургу белеткенген ажыл-агыйлар ында хөй. Чижээ, «Революцияның чалбыышы» колхоз малчыннар чурттаар бажыңнарны, кызыл-булуңнарны септеп дооскан. Ында хойнуң 14 кыштаан, 3 сүт-бараан фермазын электрижиткен, фермаларда телефоннарны тургускан, бүгү мал кажааларын септээн, дезинфекцилээн. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы кышка белеткелди шапкынчыдып, малчыннарның чунар-бажыңнарын, кызыл-булуңнарын септээн, мал чемин болгаш дусту четчири-биле белеткеп алган. Кышка ынчаар үлегерлиг белеткенген ажыл-агыйлар республикада хөй.

Ынчалза-даа чамдык чер-чер Советтери, оларның доктаамал комиссиялары негелдени чогуур деңнелге тургузуп, ажылды контрольдаваанындан кыштаглаашкынга белеткелдерде улуг четпестер бар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында кышка белеткел ажылының темпизи оожум. Чуртталга бажыңнарының, кызыл-булуңнарның, чунар-бажыңнарның септелгезинче чоокка чедир-ле кирбээн ажыл-агыйлар бар. «Искра» колхозтуң, «Чыраа-Бажы» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның чамдык кыштагларында чуртталга бажыңнарының печкалары үрелик, эжиктери, соңга болгаш эжик кастактары чок. Өвүр районда чыл бүрүде планныг онаалгаларны күүседиринге бергелер тургустунуп, ниитиниң малының продуктулуу куду, өлүп-хораар чорук хөй турбуже, районнуң ажыл-агыйлары бо чылын кышка белеткелче дыка орайтап кирген.

Ажыл-херекте четпестер дугайында чоннуң негелде-хомудалдарынга дыңнангыр болуру Советтерниң хүлээлгези. А чамдыкта кандыгыл? Четпестерниң чижектерин айыткан чагаалар редакцияга база кээп турар. Чижээ, Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал» колхозтуң Оттук-Даш сүт-бараан фермазында инек, бызаа кажааларының одалга системазын эде кылыр дээш Шагаан-Арыгның «Сельхозтехника» каттыжыышкыны колхоз-биле керээ чарган. Сентябрьның чаазында ону кылып эгелээн. Ынчалза-даа ажылды кончуг оожум темпилиг чоруткаанындан ферманың инектерин ам-даа дашты саап турар. Соок дыңзый берзе чаш бызаалар бергедеп болур. Бай-Кол көдээ Советтиң сессиязынга мындыг шүүмчүлел база болган дугайын көдээ бижикчи С. Дуваа редакцияга дыңнаткан. Шынап-ла ол көдээ Советтиң күүскому, колхозтуң удуртукчулары ол четпестерни чүге эскербейн келгенил? Бир эвес өй-шаанда сагып салып, шыңгыы негээн болза, ол айтырыгны чогуур хуусаазында шиитпирлеп болур турган. Ындыг четпестер өске-даа ажыл-агыйларда бар.

Кышкы үеде фермаларның, хойжу бригадаларның чогумчалыг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары—партия, Советтер органнарының, ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглерниң сорулгазы. Ылаңгыя Советтер, оларның доктаамал комиссиялары, депутаттар бөлүктери болгаш постулары маңаа шиитпирлиг рольдуг. Чүгле мал чеминиң белеткелин, бүгү септелге ажылдарын контрольдап хынаары-биле оларның ажылы кызыгаарланмас. Харын кышкы үеде малчыннарның садыг база амыдырал хандырылгазын канчаар организастаар деп турарыл? Мону база кичээнгейниң төвүнге тургузар. Ону амдан эгелеп тодарадыры, чогуур черлерниң мурнунга айтырыгны тургузары эргежок чугула.

Малчыннарның амыдыраарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары хөй талалыг ажыл. Ол дээрге хүн бүрүнүң чугула хереглел бараанарын оларга доктаамал чедирерин, кызыл-булуңнарга, клубтарга, библиотекаларга номнарны, солун, сеткүүлдерни өй-шаанда чедирерин, кинофильмнерни доктаамал үндүргеп турарын, малчыннар радиону үргүлчү дыңнап, хостуг үезин культурлуг эрттирер аргалыг болурун хандырары дээш өске-даа ажылдар-дыр.

Кыштаглаашкынга белеткелге чер-чер Советтери хөй-ниитиниң күжүн ажыглаар, активке даянып херек. Массалыг рейдилерни, хыналдаларны кылырынга, өске-даа ажылдарга дузаны чедирер. Ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле демисежип, четпестерни баш удур чайладырының хемчеглерин алыр херек. Ооң-биле кады ажыктыг арга-сүмени, эки эгелээшкинни деткиир, четпестерни чайладырынга депутаттар боттары база идепкейлиг киржир ужурлуг.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле чер-чер Советтери күжениишкинниг, идепкейлиг, негелделиг ажылдааш, кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын боттарының контролюнга ап, малды хүр кыштагладырының болдунар-ла хемчеглерин алыр сорулгалыг.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү хемчег-биле бедидер дээш демисежиңер, камналганың чурумун шыгыш сагыңар, ажыл үезиниң минута бүрүзүн чөп ажыглаңар!

(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

ЧУРУКТА: Валерий Судаков Кызыл хоорайның подстанциязында электри четкизиниң талазы-биле монтёрлап турар. Дежурныйлаан хүннеринде подстанцияның бүгү дериглелериниң деңнелдиг ажылдаарын ол хынамчалыг хайгааравышаан, кады дежурныйлаан электриктерге участоктарны хуваап, оларның ажылын башкарып турар. Назарово ГРЭС-тиң дамчыткан күчүлүг чырыы-биле хоорайлар, суурларны үзүктел чокка хандырарынга оларның киирип турар күш-ажылчы үлүү Улуг Октябрьның байырлалынга төлептиг белек болур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл тугу — каа-хемчилерде

Дүүн Каа-Хем районнуң төвү—Сарыг-Сеп суурга партия ажыл-агый активиниң хуралы болуп эрткен. Хуралды СЭКП райкомунуң бирги секретары **Н. П. Федоров** ажыткаш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **М. К. Мендумеге** сөс берген. Эш М. К. Мендуме каа-хемчилерниң 1972 юбилейлиг чылда тараа бүдүрерин болгаш белеткелин көвүдедир дээш, Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга киришкеш, планны ийиден ажыг катап ажыр күүседип, 36,8 муң тонна тарааны күрүнеге сатканы дээш, районнуң бүгү ажыл-ишчилеринге байыр чедирбишаан, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун, 5 муң рубль акша шаңналын ук районнуң удуртукчуларынга тывыскан.

Улуг шаңналга сорук кирип, ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражып, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш күжениишкинниг ажылдаарын хуралга харыы сөс ап чүве чугаалаан эштер: райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги З. Е. Шин, «Бурунгаар» совхозтуң директору Н. И. Малышев, «Кызыл Тук» совхозтуң парторганизациязының секретары У. Ч. Салчак, «Октябрь 14 чылы» колхозтуң механизатору Ш. И. Маадыр-оол болгаш өскелер-даа сеткил ханыышкын-биле чугаалааннар.

Каа-хемчилерниң бо өөрүшкүзү Улуг Октябрьның байырлалының бүдүүзүнде болуп турары оларны күш-ажылчы улуг тиилелгелерже улам сорук киирип турар.

(Бистиң корр.).

Сахалинчилерниң чедиишкини

Сахалин областың көдээ ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн төлептиг ужуражыр дээш кызымаккай ажылдавышаан, күрүнеге картофель болгаш ногаалар садар планнарны ажыр күүсеткен. Ынчангаш 34500 тонна картофельди болгаш 28500 тонна ногааны садыг черлеринде болгаш белеткел пунктуларында чедирген.

Областың чону картофель, капуста, столовайга ааш-чем кылыр ногаалар-биле бүрүн хандыртынган.

Үлетпүр бүдүрүлге, транспорт, тудуг, харылзаа, албан организация черлериниң коллективтери, студентилер, сургуулдар, Совет Армияның дайынчылары совхозтарның дүжүт ажаап алырынга улуг дузаны чедирген.

Күрүнеге картофель болгаш ногаа садары ам-даа үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

Кызыл туктуг совхоз

Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң малчыннары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бүгү күжүн күрүне планының күүселдезинче угландырган.

Үшкү кварталда торгалыгжылар күрүнеге дүк дужаар планын 100,5 хуу, сүттү — 134,5, эътти — 105,1 хуу күүсеткеш, районнуң ажыл-агыйларының аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Ол бүгү малчыннарның кылып чоруткан шудургу, кызымаккай күш-ажылының ачызында чедип алдынган. Совхозтуң малчыннары ол чедиишкиннеринге ара доктаавайн, а улам сорук кирип, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш улам кызымак ажылдап, социалистиг чарышты хойжу бригадалар, тус-тус малчыннар, механизаторлар ортузунда калбарткан.

Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге совхоз мал бажының өзүлдезиниң талазы-биле эки көргүзүглерни чедип алган. Ол талазы-биле совхозтуң Ак-Чыраа салбырының малчыннары эки көргүзүглерлиг болуп турар. Салбырның мурнакчы малчыннары: хойжулар Тумат Чалан-оолович Чамзы, Маадыр Майындыевич Сүрүн-оол, өшкү кадарчылары Бадый Чөмүккейович Шокар, Тадар Седен-оол олар малының төрээн хураган, анайларын чидириг чок доруктуруп, күрүнеге дүк дужаарының планын ажыр күүсеткеннер.

Совхоз бо чылын мал чеминиң белеткелинче чогуур кичээнгейни салып тургаш, эки шынарлыг сигенни четчир кылдыр белеткеп алган. Мал чеми белеткээр ажылга совхозтуң хойжулары база идепкейлиг киржип, малчын бүрүзү бодунуң күжү-биле 6 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп алган.

«Торгалыг» совхозтуң баштаар черни амгы үеде кол кичээнгейни малчыннарның кыштаглаашкынга белеткелинче угландырган. Мал кажааларын, малчыннарның чурттаар бажыңнарын кышка белеткээр ажыл Кара-Тал, Чоза, Ак-Чыраа хойжу бригадаларында эң эки чоруп турар.

Торгалыгның малчыннары кыштагларының үүрмек септелгезин, кыштагларже эки шынарлыг, витаминниг мал чеминиң сөөртүлгезин Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнуң байырлалының бүдүүзүнде доосказ, ол байырлалга төлептиг күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр деп хүлээнгеннер.

В. ЧАДАМБА.

БАЙЫРЛАЛДАРГА БЕЛЕК КЫЛДЫР

Минскиниң трактор заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары күш-ажылды улам эки организастап, бүдүрүлгениң курлавырларын, чиг-этти болгаш материалдарны чөп ажыглап тургаш, көдээ ажыл-агыйга продукцияны немей бүдүрүп бээр, колхозтарга болгаш совхозтарга шеф дузаламчызын улам күштелдирер талазы-биле хүлээлгелерни алган. 1973 чылдың часкы хову ажылдарының эгелээринге чедир пландан ажыр 250 тракторну, оон иштинде 150 машинаны бо чылдың дөрткү кварталында белеткээр, 500 муң рубльге артык кезектерни бүдүрер деп сөстү бүдүрүлгениң коллективи берген.

«Сельхозтехниканың» чээрби район мастерскаяларынга «Беларусь» тракторларның үлетпүр аргазы-биле капитал септелгезинге техниктиг дузаламчыны көргүзерин тракторзаводчулар шиитпирлээн. Шефтеп турар ажыл-агыйларга машина-трактор паркызын ажыглаарынга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын нептередирин, мал фермаларын комплекстиг механизастаарын боттандырары, 250 механизаторну болгаш септекчи тускай эртемниглерни белеткеп бээри база көрдүнген.

Белоруссияның КП Төп Комитеди ол эгелээшкинни чүгле дүг деп көргеш, ону республиканың бүдүрүлгелеринге калбаа-биле нептередирин сүмелээн.

* * *

Украинаның Донецкиде Ленинчи комсомол аттыг заводка 150 тонна руданы чүс метр хемчээлдиг черге чаңгыс шак иштинде сөөртүп болур дизельдиг чүдүрүп-чедирер машинаны ажыглалга киирген, ону Свердловскиниң инженерлериниң төлевилелин ёзугаар кылган.

Ол чаа машина болза ийи машинаның шынарын — порода чүдүрерин болгаш сөөртүрүн эптиг каттыштырып турар. Черге чаза тепсир, орумнээр ажылды кылган соонда, ууладырээрткен массаны ол машина хымыжы-биле ускулааш, ону ол черинден ырадыр алгаш баар. Күчүлүг шимчедикчи-биле, үнер газтарны арыглаар тургузут-биле чепсеглеттинген чер иштиниң ол авточүдүрүкчүзүн чаңгыс кижи башкарып турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү улуу-биле бедээн.

Чүдүрүп, чедирер ол машинаның баштайгызын Челябинск областың дагжылдарынче чоруткан.

* * *

Ставрополь крайда Новоалександровск районнуң «Россия» совхозу күрүнеге эът садарының планын крайда бир дугаарында дооскан. Чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа 530 тонна эътти бээрин малчыннар хүлээнген.

Ол чедиишкин таварылга эвес-тир. Хаван азыраарының бедик механизастаттынган улуг комплекизин колхозта тургускан. Эрги тудугларны чазарткан, чаа кажааларны тудуп турар. 1500—1600 хаван оолдарын семиртип азыраар автоматчыткан улуг кажааны ажыглалга киирген, ында бүгү ажылдарны — чемни үлеп бээринге болгаш кажаа иштин арыглаарынга чедир механизмнерниң дузазы-биле кылыр.

Крайга бир дугаар комбикорм заводунуң чээрби метр бедик ханалары ол колхозта бедип үнүп орар, ооң тудуун келир чылын доозар. Завод болза чиик өртектиг чемнер-биле он муң баш хаванны болгаш 40 муң дагааны хандырар.

Крайның он-он өске-даа ажыл-агыйлары комбикорм заводтарын болгаш цехтерин тудуп кирерлер. Оларга херектиг дерилгелерни шагдала садыплап алган.

* * *

Харьковтуң кондиционерлер бүдүрер заводу Каманың автомобиль заводунга чылдың эгезинден бээр янзы-бүрү ийи чүс беженги үлетпүр тургузугларын белеткеп берген. Ол болза кол шуткулга болгаш пресстээр корпустарга күчүлүг агрегаттарның бирээзи болуп турар.

Каманың автомобиль заводунуң тудуунуң хемчээли аажок улуг. Ооң ужурунда ол бүдүрүлгениң улуг «өкпелерин» хандырары ындыг белен эвес. Агаарны долузу-биле арыглаар болгаш агаарның чогуур өйүнде солушчуп турарын хандырар төлээде, Харьковтуң тускай эртемниглери тускай херекселдерни ажылдап кылганнар.

(СЭТА).

РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) судтарының улус төлээлекчилериниң соңгулдазын чорудар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) судтарының улус төлээлекчилериниң бүрүн эргезиниң хуусаазының төнери-биле холбаштыр Российаның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. Автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнери, ажылчы чоннар депутаттарының край, область, Москва болгаш Ленинград хоорай Советтериниң, ажылчы чоннар депутаттарының национал округ Советтериниң күүсекчи комитеттери РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) судтарының соңгулдазын 1973 чылдың январь-февральда эрттирер.

2. 1970 чылдың январь-декабрьда соңгуттурган РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) судтарының улус төлээлекчилериниң бүрүн эргезин РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) судтарының чаа составын соңгуттужеге чедир узадыр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ

МОСКВА, 1972 чылдың ноябрь 1.

Парад киржикчилериниң байырлыг хуралы

Ноябрь 1-де Кремльдиң Съездилер ордузунга Москва гарнизонунуң шериглериниң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга холбаштыр Кызыл шөлге кылыр шериг парадынга киржирлерниң байырлыг хуралы болган.

Хуралды Шериг Чөвүлелиниң кежигүнү — Москваның шериг округунуң Политэргелелиниң начальниги генерал-полковник К. С. Грушевой ажыткан.

Хуралдың Хүндүлүг президиумунга СЭКП-ниң Төп Комитединиң Политбюрозунуң кежигүннериниң составын чаңгыс үн-биле соңгаан.

Парадка киржир каттыжыышкыннарның, кезектерниң, шериг-өөредилге черлериниң дайынчы туктарын зал[illegible]

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнуң дугайында илеткелди Москваның шериг округунуң шериглериниң командылакчызы генерал-полковник В. Л. Говоров кылган.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Төп штавының начальниги, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы армия генералы В. Г. Куликов, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречконуң даасканы ёзугаар Кызыл шөлге 100 дугаар парадтың киржикчилеринге ССРЭ-ниң камгалал министерствозунуң байырын номчаан.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры 1-ги КПЗ-ниң слесарьлар бригадири А. В. Викторов, РСФСР-ниң улустуң артизи П. В. Власова, ВЛКСМ ТК-ның секретары С. Г. Арутюнян, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ужар чүүлдүң генерал-майору А. Г. Николаев [illegible]

СЭКП Төп Комитединге байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери улуг сорук-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

Чугула эгелээшкин

Совет-вьетнам найыралдың Төп эргелели ВДР-ниң октябрь 26-да медегелин илиябиле деткээн. Ук медегел Вьетнамда байдалды политика талазы-биле шиитпирлээринче, Индий-Кыдатта дайынны соксадыр дугайында дугуржулгага дүрген-не ат салырынче угланган болгай.

Тайбыңның эрге-ажыктарынга чөрүштүр АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери Вьетнамда, Лаоста болгаш Камбоджада агрессчи дайынны үргүлчүлеп, ук керээге ат салырын чүгле соңгаарладып турар эвес, харын-даа Вьетнам Демократтыг Республиканы араатанзыг ёзу-биле бомбалаарын база үргүлчүлеп турар деп медегелде айыткан.

Совет хөй-нити америк шериглерниң Вьетнамда үүлгедиишкиннерин, АКШ-тың империализминиң Индий-Кыдатта үргүлчүлеп турар агрессиязын шиитпирлиг-биле буруудатпышаан, демисежип турар Вьетнам-биле боттарының ак-дуңма ёзунуң эп-сеткил каттыштырылгазын бадыткап, Индий-Кыдаттың айтырыгының талазы-биле ВДР-ниң принципиалдыг болгаш чайгылыш чок туружун деткип турарын илередип, ол девискээрге кандыг-даа дайын чорудулгаларын шуптузун доп-дораан соксадырын негеп турар.

(СЭТА).

Планнарын ажыр күүсеткен

СЭКП-ның XXIV съездиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседип болгаш ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш чарыжып, Кемерово болгаш Омск областарның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери күрүнеге ногаалар садарының улус ажыл-агый планнарын ажыр күүсеткен. Садыг организацияларынче [illegible] Кемерово областан —69300 тонна, Омск областан —41900 тонна [illegible]

(СЭТА).

Бистиң кожавыста

ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма өг-бүлезинде

Н. С. ЛАЗЕБНЫЙ,
СЭКП Даг-Алтай обкомунуң бирги секретары

Хой-хой чүс чылдар дургузунда Даг-Алтайның хоозуралдыг дайын-чаага таваржып, даштыкы эжелекчилерге кулдандырып, иштикиниң мөлчүкчүлеринге дарладып чораан. Кадыг-берге мөлчүгделден уштунуп, кул ёзузун узуткаарынга алтайлар улуг орус улустан дуза дилеп, оларның-биле чоокшулажып, найыралдажырын шаандан бээр күзеп чорааннар. Ооң түңнелинде Даг-Алтайның 1756 чылда Россияның составынга эки тура ёзуу-биле каттыжып кирген. Ынчалза-даа хаанныг ёзу-чурум алтайларга ёзулуг аас-кежиин, деңнилгени хандырып бербээн деп чүве билдингир. Алтайлар бүгү талазы-биле хожудангай, караңгы-бүдүүлүк биче-буурай улус бооп турган.

Совет эрге-чагырганың алтай черге тиилелгези — ол крайның төөгүзүнге чырыткылыг чаа үе-чаданың эгезин салган. Совет эрге-чагырга үндезин социал айтырыгларны үзе шиитпирлээш, алтайларның аш-чуттан, ядыы-түреңги чоруктан, өлүп-кырлырындан хостаан, оларны тайбың, тургузукчу күш-ажылче көдүрүп үндүрген.

1922 чылдың июньнуң 1-ниң хүнү алтай улустуң төөгүзүнге кажан-кезээде уттундурбас: РСФСР-ниң Төп Күүсекчи Комитединиң Президиуму Даг-Алтай автономнуг облазын тургузар дугайында доктаалды хүлээп алган.

Хамааты дайынның хоозурадышкынның уржуктарын узуткаар, ынчан хөделбишаан турган дээрбечилерге удур демисежир талазы-биле боттуг дузаламчыны партия Төп Комитеди болгаш Совет чазак аныяк обласка доктаамал көргүзүп турган. Областың политиктиг, ажыл-агыйжы болгаш социал-культурлуг айтырыгларын шиитпирлээри-биле дуржулгалыг ажылдакчылар кээп турганнар. Үндезин чоннуң мурнакчы төлээлекчилерин Россия Федерациязының өөредилге черлеринче өөредип чоруткулаан.

Областың экономиказы чыл келген тудум-на улам быжыгып турган. Тараачыннарның каттыжышкыннары акша-хөреңгини, сорттуг үрезиннерни, уксаалыг малдарны, дериг-херекселдерни күрүнеден ап турган: Россияның, Украинаның, Уралдың, Сибирьниң бүдүрүлгелери олче тракторларны, автомобильдерни болгаш өске-даа техниканы чорудуп берип турган.

Күрүнениң дорт дузаламчызы-биле социалистиг үлетпүр база тургустунуп эгелээн. Бистиң бүгү чуртувустуң дузазы-биле чаа-чаа үлетпүр бүдүрүлге черлери, эң ылаңгыя пөс-таавы болгаш дааранылга черлери, алдын уургайлары тургустунуп турган. А 1940 чылда мөңгүн-суу казып тывар баштайгы бүдүрүлге ажыттынган.

Чартык чүс чыл эрткен соонда, бөгүн бистиң областа алдын, мөңгүн-суу бүдүрүлгелери, Даг-Алтайның идик кылыр, каасталга-тюль, дааранылга болгаш пөс аргыыр фабрикалары, мотор септээр, электри приборлары кылыр заводтар, чиик болгаш аъш-чем, ыяш ажыл-агый үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери, тудуг индустриязының улуг-улуг коллективтери дээн ышкаш үлетпүр төптери бар апарган. Бо бүгүнүң түңнелинде 1971 чылда бүдүрүлгениң ниити хемчээлинге үлетпүр продукциязының үлүү 50 ажыг хуу болган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында алтай көдээниң амыдыралынга база үндезин чаартылгалар болгулаан. Областың ам муң-муң тракторларлыг, автомобильдерлиг, комбайннарлыг болгаш өске-даа техникалыг бедик механизастаттынган көдээ ажыл-агыйлыг болу берген. Мал ажылы база дыка хөгжээн. Чижээ, Даг-Алтайынга 1922 чылда мыйыстыг бода малдың баш саны чүгле 75 муң турган болза, бо хүннерде —176 муң хире чедип турар. Хой, өшкүнүң баш саны ол-ла үе дургузунда он ажыг катап өскен болгаш бир миллион чедип турар.

Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери соксаал чок көвүдеп турар: чүгле сөөлгү беш чыл дургузунда сүт садары 15 хуу, эъттиң — 10, дүктүү — 26, сыын болгаш ивилер мыйызы садары — 34 хуу улгаткан. Амгы үеде Даг-Алтайны бүгү Совет Эвилелинде ап турар сыын мыйызының 60 хуузун, РСФСР-де ап турар өшкү чөөгүнүң — 50 хуузун бүдүрүп үндүрүп турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында алтай тараачыннарның амыдырал байдалы болгаш ажыл-ижи-даа чаа хевирже шилчип, черле болган-да чылыг, чырык чурттаалга бажыңнары, школалар, клубтар, библиотекалар, эмчи болгаш уруглар албан черлери, садыг-магазиннер долуау-биле тургустунган. Көдээ черлерде радио, телевидение болгаш кино амыдыралдың чарылбас кезээ апарган. Алтай улус электри чырыы болгаш газ-биле долдур хандыртынган. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү сагыш салыышкынының ачызында алтай улустуң эртем-билии, культуразы дыка бедээн: амгы үеде чоннуң муң кижи бүрүзүнге-ле долу эвес ортумак, ортумак болгаш дээди эртемниг 277 кижи онаажып турар, ниити эртемниң 200 ажыг школалары, беш ортумак тускай өөредилге черлери, педагогика институду ажылдап турар. Оларда алтай улустуң муң-муң оолдар, кыстары эртем-билигни чедип ап турарлар.

Шаг-шаанда үжүк-бижиик безин чок чораан алтай улус ам национал литературалыг болу берген. Областың чогаалчылар эвилелинде 17 кежигүн бар. Оларның чогаалдарын бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң булуң бүрүзүнде, аңгы-аңгы дылдарда номчуп турар. Областа дылдың болгаш литератураның эртем-шинчилел институду улуг эртем ажылын кылып, үндезин националдың эртем кадрларын белеткеп турар. Ол ышкаш Даг-Алтайның көдээ ажыл-агый станциязының коллективиниң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге киирген үлүү улуг. Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында дээди болгаш ортумак эртемниг 9000 хире мергежилдиг кадрлар, эртемнерниң 43 кандидады ажылдап турар.

Национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культура дыка улуг хөгжүлдени алган: областа улусчу театр, 42 культура бажыңы, 101 көдээ клуб, 250 ажыг кино үндүрер чер, 118 библиотека, музыка школалары дээш, культураның өске-даа чугула одаглары бар. РСФСР-ниң Журналистер эвилелиниң салбырын тургускан.

Областа кадык камгалалы дыка сайзыраан: 86 эмнелге болгаш поликлиникалар, 187 фельдшер-акушер пунктуларында 263 эмчи болгаш медициналыг 1364 ортумак эртемниг ажылдакчылар чоннуң кадыкшылын карак огу дег камгалап турар. Телег хөлдүң эриинде болгаш Катунь хемниң унунда курорттар, туристиг баазалар бүгү чуртта сураглаан. Оларга чүгле алтайлар эвес, харын-даа бүгү чурттуң ажылчы чоннары кадыкшылын экижидип, дыштанып турарлар.

Алтай херээженнерниң эргелешкээ чок чоруктан хосталганы, амгы аас-кежиктиг совет амыдырал-чуртталганың идепкейлиг тургузукчулары апарганы — эң чугула социал чаартылгаларның бирээзи болур. Олар областың ажыл-агыйының бүгү адырларында эң идепкейлиг-биле киржип турарын айтыр херек. Ленинчи национал политика алтай черде бүрүнү-биле бадыттаттынган. Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң 30 хире националдарының төлээлекчилери областа үре-түңнелдиг ажылдап турар. Ол болза, хөй националдыг совет улустуң бузулбас найыралының тодаргай чижээ бооп турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлери алтай улуска ам-даа чырыткылыг, улуг аас-кежиктиг келир үени ажыдып берип турар. Аңаа харыы кылдыр Ленин орденниг Даг-Алтай автономнуг областың ажылчы чоннары улам улуг сорук кириишкинниг ажылдап, чогаадыкчы болгаш тывынгыр чоруун көргүзүп турар. Үлетпүр продукциязының ниити хемчээлин 42 хуу, тудугну — 41 хуу, күрүнеге эът садарын — 47,5 хуу, сүттү — 12,5 хуу болгаш дүктү—21 хуу көвүдедир сорулга оларның мурнунда туруп турар. Бо чаагай сорулганы амыдыралга боттандырар дээш кызымаккай демиселдиң мурнуку одуруунда областың коммунистери болгаш комсомолчулары чоруп турар.

Бистиң аас-кежиктиг, чырыткылыг амыдыралывыстың хөй националдыг Совет чуртта улам чечектелип турарынга кызыгаар чок чоргаарланып турар бис. Ол дээрге ленинчи национал политиканың, совет улустуң бузулбас найыралының ачызы-дыр, ол дээрге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү сагыш салыышкынының түңнели-дир деп ыяк билип турар бис. Чогум-на ачызында алтай улус ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылды бүгү талазы-биле күш-ажылчы улуг тиилелгелерни уткуур дээш социалистиг чарыштың түгүн улам бедик көдүрүп турар.

КЕЛИР СЕЗОНГА

Енисей пароходствозунуң Кызылда ажыглал участогунуң коллективи юбилейлиг чылда Бии-Хемнеп тудут ыяжын салдадып бадырарының болгаш Тожуже улус ажыл-агый чүъктерин чедирериниң планныг сорулгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Бо чылгы эжиндиришкин сезону элээн бергелерни хемнилерге таварыштырып турган-даа болза, ыяш салдадыышкынының планы 102,8 хуу, аъш-чем продуктуларын болгаш хевар-чаар материалдарны сөөртүрүнүң даалгалары база ажыр күүсеттинген. Тонна-километрлерже шилчиткен көргүзүглер эки болган. Күш-ажылчы ындыг чедиишкиннерни Кызылдың хемчилери өмниг ажылдап, эп-найыралдың ачызында чедип алган.

Чыл эгезинде-ле ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл оюнга уткуштур хүлээлгелерни ап, экипажтар аразынга социалистиг чарышты калбарткан орук ажылдың үре-түңнелин бедиткен. А. Глуцкий, С. Романов болгаш М. Ашак-оол оларның удуртуп турары экипажтар эжиндиришкин сезонунга эки белеткенип, чүък сөөртүлгезинге шаңнычы ёзулуг ажылдаан.

Эжиндиришкин сезону доозулганы-биле чергелештир эстин участокта улуг иш — келир сезонга бүгү талалыг ыяк белеткел эгелээн. Бүгү суднолар ам эрик кырынче үндүрген. Оларның агар болгаш ортумак септелгезин кыжынга белеткеп турар.

Бо чылын септелге баазазын өскээр көжүрген-биле чергелештир кылыр ажылдар дыка көвүдээн. Суднолар септелгезинге барык бүгү ажылдарны электри энергиязының күжү-биле кылыр болганда, чаа баазага ток дамчылар подстанцияны тудары чугула болу берген. Ооң тудуун эш Колмаков удурткан тудугжулар бригадазы болгаш дериг-херекселдер эптеп турарының мастери П. Марков бедик темпилиг болгаш эки шынарлыг удуртуп келген. Бистиң коллектививис септелгеже эртежик кирерин шиитпирлээш, ук подстанцияны дүргени тударының хүлээлгезин Улуг Октябрьга алдаржыдып алган. Хүлээнгени күштүг болгай. Ук ажылды харылаар кижилер-даа, ажыглал участогунуң бүгү коллективи-даа подстанцияның байырлал мурнунда ажыглалга киирер дээш шудургу ажылдаан.

Чаа баазавыска септелге чорудар бүдүрүлге корпустарын, цехтерни база тудуп тургузар ужурлуг бис. Ол бүгүнү кичээнгейге алырга, кылыр чүүлдерниң хемчээли улуг.

Бо кыжын беш судноның ортумак септелгези, а артканнарының агар септелгезин кылыры көрдүнген. Ортумак септелге дээрге ажылчыннардан бедик мергежилди, арга-дуржулганы негээр ажыл болгай. Ток дамчылар аппаратураны солуушаан, судноның даштын бүрүн чаартыры негеттинер.

Бистиң септелге ажылдарывысты эжиндирип чайлаан экипажтар кежигүннери боттары кылыр болганда холушкак мергежилдерге оларны өөредиринче кичээнгей улуг. Чижээ, капитан В. Монастыршин, газ, электри-биле дунзаалал ажылдарын кылырының ёзулуг мастери апарган. Ооң-биле чергелештир ол котёлдар септээриниң мергежилин база чедип алган. Капитан Г. Кокорин котёл мастери болбушаан ам чазаныкчының мергежилинге өөренген. Өске-даа ажылдакчылар ийи-үш мергежилдерни билир.

Чогум кыш дүжерге чаа баазавыска аныяк ажылчыннарның техниктиг, практиктиг мергежилин бедидериниң курстары ажылдаар.

Каш чыл улаштыр ажылдап келген командылал составының школазы база ажылдаар. Аңаа суднолар капитаннарын, механиктерни белеткээр. Тускай эртем чедип алыр күзелдиг кижилер боттарының билиин улам ханыладып ап, курстарга өөренип болур. Оларга дузаны база үргүлчү чедирип турар бис.

В. ГУРКИН,
Кызылдың ажыглал участогунуң кол инженери.

КӨРГҮЗҮҮ БЕДИК

Владимир Федорович Катышев болза Таңды районда Дуржулга станциязының мурнакчы комбайнери. Дүжүт ажаап алыышкынының хайныышкынныг хүннеринде бодунуң өөрү-биле кады ол кызымак ажылдаан, социалистиг чарышка үргүлчү тиилекчилерниң санынга кирип келген.

Беш чылдың ийиги чылының чаагай дүжүдүн ажаап алырынга ажылдап тургаш, 7103 центнер тарааны ол бастырган. Шалыпчы ажылы дээш, ону хүндүлел бижик-биле-даа, өртектиг чүүл-биле-даа демдеглеп турган. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын төлептиг уткуур дээш чарышка киришпишаан, ол Улуг Октябрьның 55 чыл оюн база төлептиг уткуп турар.

ЧУРУКТА — В. Ф. Катышев.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

АНЫЯКТАР БРИГАДАЗЫ

Бай-Хаактың амыдырал хандырылга комбинадының Л. Макарова баштаан аныяктар бригадазы чүвүр даараар цехте ажылдап турар болгаш бүдүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседип келген.

Бригада кежигүннериниң ажылы бедик шынарлыы-биле, дүргени-биле ылгалып турар. Эрткен кварталда бүдүрүлге планын бригада 105 хуу күүсеткен.

Бо чурукта комбинаттың аныяктар бригадазын көргүскен (солагай таладан)— Л. Макарова, Н. Партнягина, В. Шепелюк, Л. Кудымова болгаш Н. Чертова оларны тырттыргылаан. Олар бо хүннерде Улуг Октябрьның байырлалын төлептиг уткуур дээш кызымак ажылдап турарлар.

Кыштаглаашкынга беленин хынап тур бис

ШИИТПИРЛИГ ХЕМЧЕГНИ АЛЫР

Малдың эъткир, сүткүр, дүккүр болгаш өске-даа продуктулуг чоруун бедидеринге кол сорулга — ооң баш санын өстүрбүшаан, чемгерилге, семиртилгезин шын организастаары болур. Эрткен 1971—1972 чылдың кыжы шириин болуп, мал чеминиң курлавырлары чедишпес турза-даа, районнуң партия, совет, комсомол, профэвилел болгаш ажыл-агый органнары шиитпирлиг хемчеглерни алган. Ооң түңнелинде кыштың берге уржуктарын ажып, малды камгалап алырының боттуг, организастыг ажылдары чорутттунган. Ынчангаш малдың баш санын өстүрери-биле чергелештир эът, сүт, дүк бүдүрериниң болгаш садарының күрүне мурнунга күүседир ужурлуг планныг онаалгаларын (тос айларның) район ажыр күүсеткен.

Кыштаглаашкын — мал ажылынга улуг шылгалда. Ынчангаш ниитиниң малын кыштан хүр чыл ажырары — колхоз, совхозтарның мурнунда салдынган хүннүң чугула айтырыы. Районнуң 161.600 ажыг баш шээр малы 435 кыштагга, 16000 баш бода малы 140 кыштагга, 13 сүт-бараан фермалары турлагларынга, 1300 ажыг баш хаван 7 кезек черге кыштаар.

Районнуң партия организациязының удуртулгазы-биле колхоз, совхозтарның, көдээ Советтерниң удуртукчулары ниитиниң малын кыштан хүр ажырар дээш, мал чеми белеткелинче кичээнгейни салып, бар арга, курлавырларны ажыглавышаан, олче күштерни мөөңнээн. Ооң түңнелинде район 13.888 тонна бөдүүн, 20.124 тонна чулуктуг чемнерни, 600 тонна будук-бүрүнү, 400 тонна сенажты белеткеп, 4800 тонна фуражты уруп алган. Мал чеми белеткээриниң планын 100—140 хуу күүсеткен «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтарның, «Искра», «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтарның ажыл-ишчилериниң организастыг, шудургу ажылын демдеглээри чугула. Ол ажыл-агыйларда кыштагларже мал чеми сөөртүп чедирер бригаданы, звеноларны тускайлаан. Олар 5900 ажыг тонна сигенни мал кыштагларынга чедирген. Сүт-бараан фермаларынче, кыштагларже саваң сөөртүлгезин үргүлчүлеп турар. Саваң бөлүп сараатаары, кыштагларже чедирери, «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы»—бо ажыл-агыйларда эки организастаттынган. «Алдан-Маадырның» Шекпээр, Чодураалыг-Сайыр, Шат (бригадирлери О. Серен, М. Мокай-оол, О. Кончук), «Чыраа-Бажының» М. Очур-оол, «Искраның» М. Дамбаа, «Октябрь 30 чылының» М. Кошкар-оол, К. Машпак бригадирлээн хойжу бригадаларының малчыннары мал чеми белеткелинге эң идепкейлиг киржип, боттарынга бердинген сиген белеткээр планын 120—300 хуу күүсеткен. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Чыраа-Бажы» совхозтарның, «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтарның Дөргүн, Шык-Бажы, Кызыл-Хавак, Булуң-Терек сүт-бараан фермалары (эргелекчилери М. Алдын-кыс, М. Шериг-оол, О. Кошкар-оол, М. Онала) мал чеми белеткээр планын ажыр күүсеткилээш, ону кыштагларынга чедирип алган.

Малдың кышкы турлагаларын, малчыннарның чурттаалга бажыңнарын, кызыл-булуңнарны, чунар-бажыңнарны чылыглап септээр, культуржудар талазы-биле элээн организастыг хемчеглер алдынган. Ажыл-агыйларда септелге, чылыглаашкын чорудар 16 бригада ажылдап, оларның күжү-биле бода малдың 80 ажыг, шээр малдың 280 ажыг кажаалары кышкы байдалга таарымчалыг кылдыр септеттинген. Мал турлагларын септээр, чылыглаары Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарда, «Большевик», «Алдан-Маадыр» совхозтарда организастыг чоруп, күштерни олче угландырган. «Большевиктиң» Арыг-Бажы, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермалары кышка үлегерлиг белеткенген. «Чыраа-Бажының» Шык-Бажы фермазында септелге удавас доостур.

Чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер база бар. Кажааларны, чурттаалга бажыңнарын септээри чамдык ажыл-агыйларда ам-даа доозулбаан. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Дөң-Терек сүт-бараан фермазы амдыгаа чедир кышка белен эвес. Кышкы турлаанга көжүп келге-ле ай ажып турар хиреде, саанчылар коллективиниң күжү-биле кажааларны септедирин, чугайладырын, малга чем салып бээр деспилер кылдырарын Хорум-Даг салбырының эргелекчизи Д. Ондар организаставаан. Ында саанчылар, кадарчылар, бызаа ажаакчылары чылыглаттынмаан, чугайлаттынмаан бажыңнарда чурттап турарлар. Кызыл-булуң соок. Көскү агитацияның хевирлери-биле шиметтинмээн. Шак ындыг дүвүреңниг байдал Мажалык фермазында база тургустунган. Улуг күштүг электри энергиязын совхоз чыл бурунгаар ажыглап эгелээн хиреде, Мажалык фермазында чурттаалга бажыңнарынче электри шутуму мынчага чедир киирттинмээн.

«Большевик» совхозтуң Хадың-Аксы, Даштыг-Тейде бода мал кыштагларында септелге кылдынмаан. Совхозтуң дирекциязы болгаш Шеми көдээ Соведи мындыг байдал-биле эптежипшаан турар. Ол кыштагларда мал чемгерер черлер, бөлген кургаг өдек чок. Эрткен чылын совхоз мал чемин чедир белеткеп албаан. Ооң хараазы-биле ажыл-агыйның малы кыштан арык-доруктуг ашкан. Сүт бүдүрүлгези совхозта куду деңнелде. Бо чылдың тос айларында күрүнеге сүт садар планынга 31,5 тоннаны чедирбээн. Мал бажының хорамчазы ажыл-агыйда хөй. Малды назы болгаш күш-деңгилдезиниң аайы-биле ылгаваан. Күжү кошкак малды азыраарын баш бурунгаар организаставайн турар. Төрүүр 100 баш малга онааштыр совхоз 67 хураган, 39 бызаа, 59 анайны ап, өске ажыл-агыйлардан куду көргүзүглүг болган. Келир көдээ ажыл-агый чылында бедик көргүзүгнү чедип алыры-биле кыштаглаашкынга белеткелди экижидип, түңнелдиг ажылды чорудары негеттинип турар.

Ниитиниң малындан ажылчыннарның, колхозчуларның хуу малын тускайлаары ажыл-агыйларда боттуг түңнел болбайн, аазаашкын бооп артпышаан. Бо талазы-биле көдээ Советтер шиитпирлиг ажыл чорутпайн турар. Малга минералдыг чемнер — сөөк далганы, чугай, фосфор, кальций холумактыг бүрү далганы болгаш өске-даа чемнерни ажыглап турары ажыл-агыйларда эвээш. «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Сүт-Хөл» совхозтар минералдыг чемнерни чыл бүрүде садып ап турза-даа, ону ажыглавас. Мал ажылының тускай эртемниглери ол чемнерниң учёт-отчёдун тодаратпайн турар. Дусту Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжышкыны колхоз, совхозтарга сөөртүп чедирип турар, а ону тотчеглекчи ёзу-биле ажыглап, ажык дээр адаанга кадагалааш, оошпыкка эзилдирип турар. «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы» болгаш өске-даа ажыл-агыйларда малга дус чедишпес болуп турар.

Одарларда 22 кудук септеттинген-даа болза, районда 25 кудукту септээри негеттинип турар. Чүгле «Тыва» совхоз ийи кудукту септедири-биле республиканың Суг ажыл-агый министерствозунга чагыын киирген, өске ажыл-агыйлар одарны септедирин уткаш, чагыг кирбээн. Районда суг сөөртүр машиналарның 16-зы ажылдап турар, 18 трактор доскаары бар. Шээр мал кыштаглап эгелээн. Оларга суг чедирери эки организастаттынмаан.

Малчыннарны ээлчеглиг кадатче шилчидер ажыл ындыгла кончуг эки эвес. Районда 85 малчын өг-бүле ээлчеглиг кадатче шилчип, суурларда чурттап турар. Ооң 40-ни — хойжу, 36-зы — чылгычылар. «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы» совхозтардан 10—11 хойжу өг-бүлелер суурда чурттап турар. Шак бо чугула айтырыгны боттандырарынче «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның, «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтарның удуртукчулары, партия, совет организациялары сагыш салбаан. «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарда чаңгыс-даа хойжу ээлчеглиг кадатче шилчивээн.

Ниитиниң малын организастыг кыштаглатпышаан, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуужур дээш, көдээ Советтерниң, район Совединиң сессияларынга бо айтырыгны доокта чаа чугаалажып, депутаттарны мал ажылының участокторынга быжыглаарын, кыштаглаашкынга белеткелдиң чорудулгазын доктаамал хынаарын шиитпирлээн.

К. КУУЛАР,
Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги.

Эки организастаан

«Совет Тыва» совхозта 1973 чылдың парлалга чагыдылгазы организастыг үргүлчүлеп турар. Хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчыларын салбырлар, ажыл участокторының аайы-биле 12 кезек черде быжыглаан. Партия организациязы оларга чогуур өйүнде арга-сүмени берип, ажылының дуржулгазын солуштурган.

Бо талазы-биле үлегерлиг, даандырган ажыл-херекке кызымак эштерни мактаары чөптүг. Чижээ, хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчылары аныяк коммунистер Т. Самбуу, Н. Ондар, Б. Бүрүлбаа, В. Койгунмай, комсомолчулар В. Монгуш, А. Солотникова, М. Дууза оларның бирээзи-ле 200 чедир солуннарны, журналдарны бижиттирген.

Четче эвес медээ ёзугаар алырга, совхозтуң коллективи ниитизи-биле 3100 ажыг рубльдиң чагыдылгазын бижиткен. Чижээ, К. Очур, А. Юдин, Г. Кимей, С. Куулар, О. Кылын-оол ышкаш бижидикчилерниң бирээзи-ле 1973 чылдың парлалгазын 40 рубль чедир чагыткан. Коллективте чагыдылга чедиишкинниг үргүлчүлеп турар.

Я. ДОРЖУ.
Каа-Хем район.

* * *

Бистиң коллективте

Совет парлалга бистиң шуптувуска аъш-чемниң, агаарның чугулазы ышкаш онза негелделиг. Ол болза кижилерниң политиктиг билииниң болгаш культуразының бедээниниң херечилеп турар. Республиканың Чырыдыышкын министерствозунуң коллективи келир чылдың солуннарын болгаш журналдарын чагыдып ап турарының дугайын допчу бижиир бодадым.

Октябрьның сөөлгү хүннеринге чедир 255 янзы-бүрү солуннар болгаш журналдар чагыттынган. Г. М. Прохаев, Р. Е. Паламарчук, А. П. Гарбуз, Р. С. Бондаренко, Н. М. Ошепкова ышкаш, бирээзи-ле 8 чедир чагыдылгалыг эштер коллективте хөй. Чагыдылганың хөй нуруузу чыл хуусаалыг.

Ч. БИЧЕ.
Кызыл хоорай.

Күүседипкен

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Кара-Тал сүт-бараан фермазының коллективи сүт бүдүрериниң чыл планын хуусаа бетинде 113 хуу, а ону күрүнеге садарының чыл планын —109,9 хуу күүсеткен.

Ук коллективтиң саанчылары болгаш кадарчылары бо чылдың дөрткү кварталының төнчүзүнге чедир 40 тонна сүттү пландан ажыр белеткел черинге дужаарын хүлээнген.

Фермада 17 саанчының 8-зи чыл планын күүседипкен. Оларның аразында Саара Ооржак 2082, Хаваа Чечек 1980 литр сүттү саггылааш, чарыштың мурнуку одуруунда кирген.

Эрткен чылын ук ферма бир инекке онааштыр чылда 1501 литр сүттү сагган болза, бо чылдың он айларында 1522 литр сүттү сагган болуп турар.

А. КУМАЯК.

Кидин тулук

Чөөн-Хемчик районнуң көдээ ажыл-ишчилери эрткен тос айларда күрүнеге сүт садарын 105,3, хуу, эъттиң — 104,4, дүк садарының чыл планын 100 хуу, тараа дужаар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин 106 хуу күүседип алган.

Мал ажылының чедиишкиннериниң келир чылда быжыглаар төлээде, кыштаглаашкынны хүр-чаагай эрттирер ужурлуг. Ынчангаш районнуң колхоз, совхозтары мал чемнерин четчири-биле белеткээш, 5300 тонна сигенни кыштагларда чедирип алган. Бо чылын шээр малга 11, бода малга 2 чылыг кажааларны немей туткан.

Бо хүннерде 16 тудугжу бригадалар кыштаглар септелгелеринде ажылдап турар. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы сүт-бараан фермалары кыштаглаашкынга эки белеткелдиг ужуражып турар.

Негелдевис

Терлиг-Хаяда эрги болгаш чаа ийи суур туруп турар. Чаа суурда электри-биле ажылдаар кудукту кылган, чурттакчыларга эптиг болгаш таарымчалыг-даа. Эрги суурда байдал сыр өске. Кудук чок, чурттакчы чоон хемден суглаар ужурга таваржып турар. Ынчаарга ол хемниң суу хирлиг. Суг сөөртүр машина үрели бээрге ай-даа үеде суг эккеп бербес апарган.

Ол ышкаш эрги суурга радио ыттавастаандан бээр үш чыл болду. Радиону ажылдадыр дугайында айтырыгны хөй удаа тургузуп келдивис, оон кандыг-даа түңнел үнмээн. Биске кудук айтырыын шиитпирлеп, радиону ажылдадыр талазы-биле чогуур дузаны чедирер өй келген.

И. КЫРГЫС.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИҢ АЛДАРЫ" ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ" МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Уланчызы. Эгези №№ 234, 235 «Шында»)

КАА-ХЕМ РАЙОН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Силинмаа Даңталовна **Балган-оол** — «Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Васса Васильевна **Гоева** — Дерзиг-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чамзанмаа Падыликовна **Адыя** — «Ленинчи орук» колхозтуң колхозчузу.

Елена Викторовна **Кортугбай** — «Октябрь 14 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Ховецмей Сымчановна **Саадак** — «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.

Зинаида Тармаевна **Чалан-оол** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Елена Степановна **Шмырина** — «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Галина Алдын-ооловна **Монгуш** — Көк-Хаакта сес чыл школазының башкызы.

Екатерина Макаровна **Путина** — райпо магазининиң садыгжызы.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Эрес-Уруг Мөңгүн-ооловна **Донгак** — «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-Уруг Чыргаловна **Донгак** — «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Тежит Иргитовна **Николай** — «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Донгак Долгаровна **Ооллак** — Мөген-Бүрен сес чыл школазының повары.

Бичии-Уруг Чырчыковна **Чырчык** — «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кертиш Найыновна **Баян-Сагаан** — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Севил Доржуевна **Иргит** — «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Кара-кыс Хомушкуевна **Мунзук** — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Кара-кыс Ламажаповна **Салчак** — «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Долорес Серээевна **Хунан-оол** — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

ӨВҮР РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ынаштай Сержиевна **Куулар** — Дус-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Чыргал Калгажыковна **Иргит** — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичей Тавакайовна **Кыргыс** — Хандагайты суурда өг-бүле ээзи.

Ензак Кылын-ооловна **Саая** — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ажимаа Дочуновна **Донгак** — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Сейнек Довунаковна **Ооржак** — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Арияа Түвектээровна **Саая** — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Довуу Санчиевна **Донгак** — районда мал эмнелгезиниң бухгалтери.

Костигежик Сүүр-ооловна **Донгак** — «Кызыл тук» колхозта уруглар садының эргелекчизи.

Эренмаа Хүрен-ооловна **Монгуш** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Көк Картыговна **Ооржак** — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Мажык Өктековна **Ооржак** — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Серип Чолуковна **Ооржак** — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кызыл-Уруг Туматовна **Балчый** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Сержин Амырбитовна **Куулар** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Маңмаа Маскыровна **Маадыр** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Долзанмаа Анар-ооловна **Саая** — Саглы суурда өг-бүле ээзи.

Сесенмаа Намчыловна **Саая** — Саглының эмнелге ажылчыны.

Шужукмаа Ооржаковна **Сат** — Саглыда уруглар садының ажылчыны.

Докпак Дөрбетовна **Хомушку** — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Минчимаа Кунгааевна **Шойдан** — районнуң харылзаа килдизиниң телефонизи.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хүренмаа Сайна-Байыровна **Ооржак** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Капык Серендоо **Монгуш** — Өөк суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Арина Кежегеевна **Байкара** — «Хадың» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Норжунмаа Тайзамовна **Донгак** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Сарыг-ооловна **Ховалыг** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Валентина Васильевна **Дондупай** — «Хадың» колхозтуң колхозчузу.

(Уланчылыг).

Мал чемининң үндезиннери

Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг көдээ ажыл-агый академиязының мал чеминиң курлавырын улам көвүдедиринге тураскааткан эртем сессиязы Москвада үргүлчүлеп турар.

Шынааларның болгаш кадат шөлдериниң продуктулуун улгаттырарының эң таарымчалыг аргазы оларга малды одарладырын эртемге үндезилеп чорудары, ажыглалын экижидери болур деп сессияның киржикчилери боттарының саналдарынга онзалап демдеглээн.

Шык-шынаа оът-сигенниниң дүжүдүнге чемишчидилгениң салдарын эртемденнер шинчилээн. Чижээ, бир муң мал чеми единицазы алырынга-ла 40—50 килограмм хире азот херегжеттинер ужурлуг. Сиген болгаш одар-белчиир шөлдеринге чогуур хемчээлдиг чемишчидилгелерни топ ажыглавас болза, мал чемнерин улам хөйнү олардан алырын черле кордап болбас деп сессияга онзалап демдеглээн.

Сиген шөлдерин болгаш одар-белчиир черлерин чемишчидери — ол шөлдерни экижидериниң эң таарымчалыг болгаш эргежок чугула аргазы боор турар. Ооң түңнелинде чайгаар үнген оът-сигенни долузу-биле ажыглап болур. Чижээ, Литва ССР-ниң, Москва областың Луговицк районунуң ажыл-агыйлары хем-суг кыдыгларының шынааларын чемишчидип тургаш, гектар санындан-на 50—80 центнер сигенни кезип ап турар.

Ол-ла сессияга мал чемин белеткээр ажылдарны механизастаарының айтырыгларын база тодаргайы-биле чугаалажып көрген. Эртемденнер амгы үеде сиген белеткээр ажылдың арга-дуржулгазын амдаа сайзыраңгайжыдып турар. Ол ышкаш сиген кезерин улам шапкынчыдып, хуусаазын кызырар чепсек-херекселдерни канчаар ажыглаарын олар сүмелеп турар.

Хөй өл-шык дүжер черлерге сенажты белеткээриниң аргалары эң таарымчалыг боор турар. Ындыг мал чемин белеткээри ажыл-агыйларга онза таарымчалыы шуут бадыткаттынган.

Сигенни брикеттер кылдыр — шарып белеткээриниң талазы-биле ажылдарны сессияга база чугаалажып көрген. Ындыг арга-биле сигенни кезип, белеткээринден эгелээш, малга каап бээринге чедир долузу-биле механизастап болур.

(СЭТА-ның корр.).

ДАШТЫКЫДА ДАШТЫКЫДА

КНО-да чаа кежигүннер соңгаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязы Экономиктиг болгаш социал чөвүлелиниң мооң мурнунда соңгуткан кежигүннериниң эрге-хүлээлге күүседир хуусаазының эртени-биле холбаштыр ук чөвүлелдиң тос чаа кежигүнүн нийти чажыт бадылаашкынның чуруму-биле соңгаан.

Алжир, Бразилия, Франция, Мали, Моол, Голландия, Испания, Тринидад, Тобаго болгаш Уганда — бо чурттарның төлээлекчилерин соңгаан. Олар эрге-хүлээлгезин 1973 чылдың январь 1-де күүседип эгелээр.

Ол Чөвүлелдиң составынга бо чылын соңгутканнардан аңгыда, 18 күрүне — Боливия, Бурунди, Чили, КУР, Финляндия, Гаити, Венгрия, Япония, Ливан, Малагасия Республика, Малайзия, Чаа Зеландия, Нигер, Польша, Совет Эвилели, Великобритания, АКШ болгаш Заир оларның төлээлекчилери база кирип турар.

Н. Рокфеллерниң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ийи чурттуң аразында харылзааларны экижидер дээш ССРЭ биле АКШ-тың чазактарының кылган базымнары делегей байдалынга чаагай салдарлыг боор турар деп, Нью-Йорк штаттың губернатору Нельсон Рокфеллер Национал парлалга клувунга чүве чугаалап тура медеглээн. Америк-совет чугаалажыышкыннар «делегей байдалының дүшкүүрлүүн эвээжедиринге болгаш улам быжыг тайбыңны тургузарынга аажок дөгүм болган» деп, Н. Рокфеллер чугаалаан. Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразынга садыглажыр дугайында дугуржулга ийи чурттуң аразында харылзааларның дүшкүүрлүг тургаңының кошкааның барымдаазы болган деп, ол дугуржулганың чоокта чаа чардынганынга хамаарыштыр губернатор демдеглээн.

Каттышкан Штаттарның ол талазы-биле политиказының өскерилген кол чылдагааннарының бирээзи АКШ-тың шыырак диртир дипломаттыг, шериг туруштарын оскунганы, ССРЭ-ниң шериг күчүзүнүң улгатканы болган деп, Рокфеллер медеглээн.

КНО-нуң Уставын барымдаалап...

БЕРЛИН. (СЭТА). Бот-бодундан хамааржылга чок болгаш аңгы-аңгы нийтилел тургузутлуг ГДР биле ГФР күрүнелерниң аразынга КНО Уставының принциптерин барымдаалап харылзаалар хөгжүдери эргежок чугула деп, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында статс-секретарь М. Коль демдеглээн. М. Коль ГДР-ниң «Делегей эргелерин камгалаары» нийтилелиниң Берлинге болган хуралынга чүве чугаалаан.

ГДР биле ГФР-ниң аразынга харылзааларның үндезиннериниң дугайында чугаалажыышкыннарны доозарының баштайгы бүгү белеткелдерин ГДР бодунуң талазындан тургузуп берген деп, М. Коль чугаалаан. ГДР биле ГФР-ниң бүрүн эргелиг болгаш хамааржылга чок догуннаашкынын хүндүлежири Европада дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының эрге-ажыктарынга, ийи герман күрүнениң күзел-сонуургалдарын чедип алырынга бараан болур деп, М. Коль демдеглээн.

АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫ—ХЕРЭЭЖЕН КИЖИ

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң ноябрьда хуралдарын Гвинеяның КНО-да доктаамал төлээлекчизи Жанна Мартен Сиссе даргалаар. Айыыл чок чорук Чөвүлелин КНО-нуң төөгүзүнде эң баштай даргалаан херээжен кижи ол болган. Жанна Мартен Сиссе — алды уругнуң авазы.

(СЭТА).

БАРЫЫН БЕРЛИН. Хоорай кварталдарының бирээзинде чурттап турар чоннуң чуртталга байдалы баксыраан. Ол чурттакчылар аңаа хорадааш, хоорай чагыргазының Шёнеберг шөлде бажыңының мурнунга чыскаал эрттирген. Олар бажың төлевириниң улгатканынга, чылыдылга, изиг суг төлевириниң хемчээлиниң эвин эрттир бедээнинге удурланганын илергейлээн. Чоннуң төлээлекчизи Барыын Берлинниң хоорай чагыргазының дүжүмединге (чурукта) ол байдалды өскертирин негээн дыңнадыын тутсуп берген.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

АКШ-ТА ПРЕЗИДЕНТ СОҢГУЛДАЛАРЫНГА

АКШ-та соңгулда кампаниязы доостур чоокшулап келген. Ноябрь 7-де президент соңгуур. Аңаа чедир чаңгысла неделя арткан.

Республиканчы партияның кандидады президент Р. Никсон биле демократтыг партияның кандидады, сенат кежигүнү Дж. Макговерн ам чуртка сөөлгү аян-чоруктарын кылып, радио, телевидение дамчыштыр чүве чугаалап турар.

Соңгулда кампаниязынга киржирин президент Никсон илдең идепкейжиткен. Никсон эрткен неделяның дургузунда Нью-Йорк, Барыын Виргиния, Кентукки, Огайо, Мичиган штаттарга чораан. Президент октябрьның 15-тен 29-ка чедир үениң дургузунда радио дамчыштыр 8 катап чүве чугаалаан.

Америк соңгукчуларның бадылаашкыннары, дээш кандидаттарның демисежиринге өзек болур, кол айтырыглар ам тодаргайлаттынган. Республиканчы партияның соңгулда машиназы болган албанчерлери даштыкы политиканың айтырыгларынга хамаарышкан суртаал ажылын көскү чорудуп турар.

Ол партия ылаңгыя, Никсоннуң президентилеп келген үезиниң дургузунда совет-америк харылзааларның экижээнин, Каттышкан Штаттар биле Совет Эвилелиниң чазактарының аразынга чугула-чугула дугуржулгаларны чарганын бодунуң ачы-хавыяазы кылдыр демдеглеп турар.

Президент Никсон бодунуң адаанчызы Макговерн-биле демисешкенде, ону даштыкы политика айтырыгларынга тииелеп апкан деп, хөй-нийтиниң сагыш-бодалын илерединге тускай мергежилдии сураглыг апарган Харис айыткан.

Политиктиг америк тайылбырлакчылар президент Никсоннуң туруштарын күштелдирип турар оон өске-даа политиктиг хөй-хөй барымдаалар бар деп демдеглээн. Ажыл-ишчилерниң америк федерациязы — Бүдүрүлге профэвилелдерниң конфедерациязы деп профэвилел каттыжыышкынының удуртукчулары демократтыг партияның кандидадын деткииринден сөөлгү 17 чылдың дургузунда эң баштай-ла ам ойталаан. Ындыг болганда, демократтарны профэвилелдер деткиир деп, Макговерн ыяаны албас апарган. Мооң мурнунда эрткен президент соңгулдазынга профэвилелдер оларны деткээк болгай.

Саң министри чораан Коннэллиге баштаткан «Демократтар — Никсон дээш» деп комитет демократтыг партияның хөй-хөй ажылдакчыларын болгаш ол партияны эрткен үеде эмге-хаяажок акша хөреңги-биле хандырып турганнарны республиканчыларның талазынче элээдип апкан. Ынчангаш демократтыг партияның иштинде эп сандараары улам хаыдаан, ооң уламындан, хөй-нийтиниң сагыш-бодалын айтырып көргениниң түңнелдеринден алгаш көөрге, соңгулдага киржир дээш бүрүткедип алган демократтарның үштүң бир хире кезии республиканчы кандидат дээш бадылаар хире апарган.

Америк парлалганың бодап турарын ёзугаар алырга, республиканчыларның соңгулда кампаниязы, оларның тактиказы биле стратегиязы демократтарнындан артык салдарлыг болган.

Соңгулда кампаниязының сөөлзүреп келген хүннеринде сенат кежигүнү Макговерн чазактың «улуг-улуг монополияларны» өөнемчидип, республиканчы партияның соңгулда фондузунга оларның хөй акша-хөреңги кирип турарын онза чидиг шүгүмчүлеп турар.

Ынчалмыже америк соңгукчулар ол чижектиг буруу шавыышкыннарны херекке албайн турар. Кайы-бир буржуаз партияның төлээлекчилериниң маргылдаа чөрүлдээге ээлчештир-ээлчештир киржи берген турарынга американнар арай черле чаңчыга берген.

Каттышкан Штаттарда «амгы үениң политиктиг аргазы шынны нептередиринге эвес, харын-даа ону боогдаарынга, демократтыг ёзу-биле үүле бүдүрер чурумну быжыглаарынга эвес, харын-даа ону хажыдарынга, соңгулда үезинде тургузар кол айтырыгларны чонга дыңнадып бээринге эвес, харын-даа улусту улам төөредиринге ажыглаттынып турар болгай» деп, соңгулда болгалакта өөскүп турар тулчуушкуннарның база демократтар биле республиканчыларның удур-дедир бактажып турарының ужурун тайылбырлааш, «Нью-Йорк таймс» солунуң тайылбырлакчызы Джеймс Рестон бижээн.

Дагомеяда күрүне эргилдези

КОТОНУ. (СЭТА). Дагомеяга күрүне эргилдези чоокта чаа болган. Ооң түңнелинде эрге-чагырганы шериг кижилер алган.

Дагомеяның президент чөвүлелин болгаш чазаан, национал чөвүлежилге хуралын, өске-даа политиктиг, хөй-нийти организацияларын тараткан деп, Дагомеяның шерииниң төп штавының даргазының оралакчызы майор Матье Кереку радио дамчыштыр дыңнаткан. Чурттуң бүгү эрге-чагыргазын бүрүнү-биле шериг холунче шилчиткен деп, Кереку чарлаан.

Майор Матье Кереку 1967 чылда шериг күжү-биле эргилде кылырын удурткаңнарның бирээзи. Ол эргилдениң түңнелинде генерал Соглонуң чазаа дүжүрткен.

Дагомея — Африканың барыын талазында республика. Ону хамаарылга чок догуннаан күрүне деп, 1960 чылдың август 1-де чарлаан. Чурттуң девискээри — 113000 дөрбелчин километр. Чону — 2577000 кижи. Республиканы 1970 чылдан бээр чурттуң чүүл-бүрү политиктиг болгаш аймак бөлүктерин төлээлекчилээн үш кижиден тургустунган президент чөвүлели баштап келген.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң согуушкуннарынга соңгу секторнуң чугула ийи район төвү дүшкен. Куангай можуда Бато хоорайны болгаш Куангнам можуда — Кюэшон хоорайны патриоттар артиллерия-биле үр боолап келген соонда штурм-биле ап алган.

Далай эрии девискээрдиг Биньдинь можуда болгаш Ортаа шаттарның Контум девискээринде шыңгыы тулчуушкуннар үргүлчүлеп, ында чалча шериглер аар когаралдарга таваржып турар.

Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң кезектери мурнуу-вьетнам найысылалды долгандыр девискээрде америк ужар чүүлге деткиткен Сайгон шериглеринге удур идепкейлиг тулчуушкуннарны чорудуп турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Камбоджаның патриотчу күштери Пномпеньни чурттуң эң улуг далай өртээли Кампонгсом-биле аргыштырар, стратегия талазы-биле чугула, чазаглыг 4 дугаар орукту үзе кирген. Ол орук Пномпень — Сайгон аразында 1 дугаар чазаглыг орукту болгаш Камбоджаның «рис оруу» дээр, 5 дугаар чазаглыг орукту патриоттарның ээлеп алганының соонда Камбоджаның найысылал хандырылгазының кол оруу боор турган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталга күштери июльдуң 1-ден октябрь 10-га чедир Меконг хемниң шыпаазында Киенфонг можуга Сайгоннуң 3.375 солдадын садан үндүрген.

Сайгон девискээринде Зядинь можунуң соңгу кезээнге патриоттар октябрьның 20-ден 28-ке чедир дайзынның бир бөлүглежиишкинин бузээлээш, 200 ажыг кижизин садан үндүрген, 3 самолёдун дүжүр аткан болгаш 2 танкызын узуткаан деп, Хосталганың парлалга агентилели дамчыткан.

АКИ агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, чурттуң соңгу-барыын талазында болгаш 5 дугаар чазаглыг орукта дайылдажып турар камбоджа патриоттар октябрьның баштайгы чартыының дургузунда дайзынның 750 ажыг солдадын узуткаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк самолёттар Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээринге халдаарын үргүлчүлеп турар. Октябрь 30-де Дангхой хоорай болгаш өске-даа хөй-хөй можу девискээрлери бомбалаашкыннарга таварышкан.

ВДР-ниң ДХМ-ниң төлээлекчизи ол кемниг херек үүлгедиглерин шиитпирлиг буруу шапкан болгаш Соңгу Вьетнамны бомбалаарын доп-дораан соксаткан турарын АКШ-тан негээн. Ол дайынзырак үүлгедиглерниң айыылдыг уржуктарының ужурунда харыысалга АКШ-ка бүрүнү-биле онаашкан турар ужурлуг деп, төлээлекчи айыткан.

ЧАА ПРОГРАММАГА ҮНДЕЗИЛЭЭШ

Бүгү-нийти ортумак өөредилгени бүрүн боттандырар талазы-биле улус өөредилгезиниң мурнунда салдынып турар сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш бистиң республиканың школа коллективтери партия, совет органнарның удуртулгазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылган. Эрткен чылдан бо чылга чедир материалдыг баазага хамаарышкан чугула айтырыгларны чугаалашкаш, чогуур шиитпирлерни хүлээп алган. Кодээ болгаш ажылчын анныктарның кежээки база бот-өөредилгелиг школаларының ажылынга хамаарыштыр тодаргай хемчеглерни алган. Анныктарның кежээки болгаш ээлчеглиг школалары амгы үеде хоорайларда алды, э кодээде — 4 черде ажылдап турар, бот-өөредилгелиг 5 школа бар. «Элегес» совхозта кежээки школаны ажыткан. Моон алгаш көөрге бүгү-нийти ортумак өөредилге дугайында Хоойлуну боттандырып болурунуң материалдыг баазазы бисте бар-дыр.

Эрткен өөредилге чылында бүгү хевирниң школаларының 8-ки клазын 4675 аныяк өскен дооскан, оларның 3000 хирези өөредилгезин тоску класста уламчылап турар.

1964-65 өөредилге чылында бирги класска өөренип кирген уругларның 70 хуузу эрткен өөредилге чылында 8-ки класстты дооскан. Ийи-ле чыл бурунгаар ук хуу чүгле 40-50 хире турган болгай.

Эге класстар чаа программаже бүрүн шилчээн. Ортумак школаларның тыва 4-5 класстары, орус 4-6 класстары чаа программа ёзугаар өөренип турар. Чаа программалар-биле башкылаашкынның эге базымнарының үезинде чамдык башкыларның, ылаңгыя ада-иелерниң аразынга программалар берге дээр аян турган. Херек кырында байдал кандыгыл дээрге эртемге үндезилеттинген чаа программа бодунуң таарымчалыын бадыткаан. Мону бадыткаар барымдаа болза амгы үеде школачыларның билиг-медерели бедик, кол эртемнер — орус, тыва дылдарга, математикага, физикага, химияга өөредилге хуузу мооң мурнунда турганындан 4-5 хуу бедээн, эге класстарны алыр болза нийти түңнел 6-7 хуу чедир бедээни болур.

Школа чаа программа болгаш планче кирип турарының мурнунда чылын өөредилгениң деңнели 89-ла хуу турган болза, эрткен өөредилге чылында 95,3 хуу болган. Бо дээрге улуг өзүлде-дир.

Чаа программа ёзугаар ажылдың чедиишкинниг болуру башкы кадрларның аңаа белеткелиинден кол хамааржыр. Ынчангаш Республиканың башкылар билиин бедидер институду сөөлгү дөрт чылдарның дургузунда янзы-бүрү семинарларга, курстарга башкыларны массалыы-биле өөреткен.

Программаларның ужур-утказы башкылаашкынга методиканың нарын аргаларын шын ажыглап билирин, теоретиктиг билиин, практиктиг арга-мергежилин доктаамал бедидерин башкы бүрүзүнден негеп турар. Башкы боду билиин бүгү тала-биле доктаамал бедидеринден аңгыда, аңаа доктаамал дузаны чедирери, мурнакчы дуржулганы шын ажыглап билиринге ону өөредири улус өөредилге органнарының чугула сорулгазы боор келген. Эрткен өөредилге чылында 1813 башкы кадрлар семинарларга, курстарга белеткелди эрткен. Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларның, биче комплектилиг класстарның, эге класстарның болгаш төөгү, география, биология, физика, химия башкылары 100 ажыг кижи Томск, Москва, Красноярск, Абакан болгаш өске-даа хоорайларга ай хуусаалыг өөредилгени эрткен.

Башкы кадрлар-биле доктаамал ажыл өөредилге-кижизидилге ажылын моон соңгаар-даа улам экижидеринге, бүгү-нийти өөредилгениң Хоойлузун боттандырарынга улуг идигни берип турары тодаргай. Бистиң республикада өөредилге-кижизидилге ажылын бедик деңнелге тургускан школа коллективтери, тус-тус башкылар хөй. Бии-Хемниң Шивилиг, Чкаловка, Билелиг; Каа-Хемниң Эржей, Дерзиг-Аксы Белбей, Тожунуң Сыстыг-Хем дээш, өске-даа эге школалар 100 хуу өөредилгени чедип алган. Туранның № 1, Суш, Ээрбек, Бүрен-Хем, Бүрен-Бай-Хаак, Чаа-Суур ышкаш школаларның өөредилгези 97-99 хуу болгулаан.

Эки ажылдыг мурнакчы башкылар школа бүрүзүнде бар. Оларның мурнакчы ижи өскелерге үлегер-чижек болгаш турары чугула.

Чаа өөредилге номнарын болгаш программаларны школаның бүгү эртемнеринге киирерин 1975 чылда доозар, эртемниң болгаш бүдүрүлгениң чедиишкиннериниң амгы үедеги деңнелин көргүзүп турар доктаамал өөредилге номнарын болгаш өөредилге-методиктиг пособиелерни белеткээрин, парлап үндүрерин школа дугайында доктаалда онзалап айыткан.

Ф. М. Бартан, Р. Р. Беган, Е. И. Коптева, И. Ч. Эргил-оол, Х. С. Алдын-оол, Н. С. Конгар, К. Х. Оргу, Д. А. Монгуш дээш, өске-даа авторларның өөредилге номнары чаа программаларның негелделеринге дүүшкен, ханы утказынарлыг кылдыр парлаттынгылаан.

Республиканың школа коллективтериниң ажылында бар четпестерни ыттавайн барып болбас. Ылаңгыя тоску класска өөреникчилерни хүлээп алыр талазы-биле хүндүскү школаларның ажылында четпестер бар. Эрткен өөредилге чылында бо талазы-биле планын Өвүр 88,8 хуу, Кызыл — 88, Эрзин 95,7 хуу кылдыр чедир күүсетпээн. Школа назылыглар өөредилгезин каар азы өөредилгеже хаара туттунмайн баар чоруктар ам-даа үргүлчүлевишаан. Назы четпээннер ортузунга ажыл чорудар комиссияларның шиитпири чокка 7-15 харлыг уругларны школадан үндүрер, чок болза кежээки школаларже «шилчидер» чоруктар район бүрүзүнде бар.

Школаларның, башкыларның ажылында мурнакчы дуржулга калбаа-биле ажыглаттынмайн турар. Өөредилгениң техниктиг херекселдери школаларда четчир санныг бар турда-ла оларны долу ажыглаарын кым-даа негевейн турар. Улус өөредилге килдистериниң чанында методика кабинеттериниң ажылы чавыс деңнелдиг. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Тожу, Тес-Хем, Эрзин районоларның методкабинеттериниң ажылы кошкак. Моон чогуур түңнелди үндүрзе чогуур.

Ада-иелер болгаш хөй-нийти-биле харылзааны быжыдары, ада-иелер университеттериниң ажылын боттуг болдурары кончуг чугула.

Школаның болгаш башкының ажылынга боттуг дузаны чедирбишаан, аңаа негелделиг болуру чедиишкинниң база бир үндезини.

М. ООРЖАК,

Республиканың башкылар билиин бедидер институдунуң директору.

Совет-моол найырал айынга

КОЖАЛАРЫВЫСТА

Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырынга келген чалалга ёзугаар чоокта чаа МАР-ның Убса-Нур аймааның төвү Улангом хоорайга бистиң республиканың улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының төлээлери аалдап чораан. Аңаа бо чүүлдүң автору база киришкен.

Улангом хоорайга орайтай бергенде четтивис. Эртенинде Убса-Нур аймактың партия комитединиң бирги секретары эш Бизьяа бистерни кабинединге хүлээп ап, ужуражылганы организастады. Ужуражылгага ол аймакта моол-совет найырал ниитилелиниң даргазы Н. Даш-Хуу, МАР-ның Улан-Батор хоорайда педагогиканың эртем-шинчилел институдунуң директорунуң оралакчызы, педагогика эртемнериниң кандидады Ж. Цэвээнсурэн, аймактың улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи Тангадын Ракчаасурэн болгаш өске-даа харысалгалыг ажылдакчылар киришкен.

Ужуражылга солун, ажык, найыралдыг байдалга болуп эртти. Дараазында хүннерде бистиң өңнүктеривис улус өөредилгезиниң талазы-биле бүгү-ле чедиишкиннерин чугаалап берип, чамдык школалар, уруглар албан черлерин биске көргүстү. Шынап-ла ол аймактың чырдыышкын ажылдакчылары дыка улуг чедиишкиннерни чедип ап турар-дыр дээрзинге ынчан бүзүредивис.

Моол Арат Республикада бүгү ниитиниң сес чыл өөредилгезин боттандырып турар. Бистиң кожавыс Увс аймак школа назылыг уругларын бүрүн хаара туткан. Эрткен 1971-72 өөредилге чылында аймак өөредилге хуузунуң талазы-биле республикада дээре черлерниң бирээзи болган. Моол дыл болгаш математика олимпиадазынга аймак республиканың ийиги черни алган.

Биске Улангом хоорайның школаларын, ясли-садтарын, Чандьман, Тургэн сумуларының школаларын база көргүстү. Бисти партия, совет ажылдакчылар, ажыл-агый, удуртукчулары, башкылар коллективтери чылыы-биле уткуп хүлээп ап турду.

Улангом хоорайның ортумак школазынга пионерлерниң байырлыг чыыжын кылган. Ол ортумак школада доозукчулар булуңу кончуг солун. Оларның аразында Ю. Цеденбалдың чуруу база бар, ол аңаа ортумак школаны доозкан. Оон-даа аңгы доозукчулардан сураглыг ажылдакчылар, эртемденнер хөй болду. Школа бүрүзүнге концерттер, оюннарны көргүзүп турду. Моол школачыларның ниитизи-биле хөгжүмге дыка эки ойнап, гимнастиктиг шимчээшкиннерни, акробатиктиг күүселделерни аажок ээлгир күүседирин сонуургап көрдүвүс. Ылаңгыя эге класстар оолдары гармошкага, элээди оолдар, уруглар баянга, гитарага, хылдыг хөгжүмге дыка эки ойнаар болдулар.

Көрген школаларывыстан Тургэн сумузунуң Тургэн сес чыл школазын онзалап демдеглеп болур. Ол школаның директору Орших Шаврингийн биске мынчаар чугаалады: «Школа 1939 чылда тургустунган, мында 360 өөреникчи бар. Оларның чүзү интернатта. Сөөлгү чылдарда школада өөредилге-кижизидилгелиг ажыл экижээн. 1967 чылдан эгелеп Моолга башкылар Хүнүн бир-ле дугаар демдеглеп эгелээн. Ол хүнде бистиң школаның коллективи үлегерлиг, эки өөредилгелиг школа болурун хүлээнген. Бо сөөлгү ийи чылда школа 100 хуу өөредилгелиг болуп турар. Школада 18 башкы бар. Бистиң башкылар коллективи чүгле боттарывыстың, аймактың, республикавыстың мурнакчы дуржулгаларын эвес, а Совет Эвилелиниң, ылаңгыя Липецк, Ростов областарының башкыларының мурнакчы дуржулгаларын өөренип турар бис. Ол ышкаш бистиң Моол Арат Республикада бо чылын бирги класстан эгелеп чаа программаны өөренип эгелээн. Бо талазы-биле Совет Эвилелиниң арга-дуржулгазы биске улуг өөредиг болуп турар. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң башкыларының арга-дуржулгазын база өөренип, ылаңгыя класстан дашкаар, база пионер, комсомол ажылының талазы-биле Кызылдың № 5 школазының дуржулгазын ажыглап турар бис».

МАР-га чораан каш хонуктарда бистер кожаларывыс моол өңнүктеривистиң улус чырдыышкын ажылын таныжып, ужуражылга бүрүзүнде беседалажып, бодувустуң арга-дуржулгавысты дамчыдып, сонуургаан айтырыгларын харыылап берип, солун болгаш найыралдыг хөөрежип эрттирдивис.

Д. ТАНГАЙ-ООЛ.

Өвүр районнуң улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи.

БАЙЫРЛААЛГА УТКУШТУР ДЕЛГЕЛГЕ

МОСКВА. Москва чурукчуларының делгелге залдарында «Москваның чурукчулары ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга» деп улуг делгелгениң ийиги салбыры ажыттынган. Делгелгеде чурулга, сиилбирлел, каасталга уран чүүлүнүң, плакаттың муң ажыг чогаалдарын көргүскен.

ЧУРУКТА: залдарның бирээзинде делгелге сонуургап турар көрүкчүлер.

В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Арыг-үзүүчүлер— бирги черде

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга тураскааткан кодээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң ийиги эдчээ Шагаан-Арыгга болуп эрткен. Аңаа районнуң колхоз, совхозтарындан болгаш Шагаан-Арыгдан тос бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери киришкен.

Коллектив бүрүзү бодунуң программазында кирген номерлерин ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскааткан. Хөй националдыг Совет күрүнениң улустарының найыралын, күш-ажылчы чедиишкиннерин уран чүүлде чечен мергени-биле көргүскен.

Арыг-Үзүүнүң Культура бажыңының бот-тывынгыр артистериниң көргүскени «Хөй националдыг Советтерниң улуг чурту алдаржызы» деп уран-чечен композициязының уткалы ханы болган. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң тэлээлериниң тургусканы «Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп литература хөгжүмнүг монтажы чедиишкинниг күүсеттинген. Баян-колчуларның ниити ыр коллективи өскелерден бедик мергежилдиин көргүскен.

Көрүлдеге киришкен бот-тывынгыр артистерниң уран мергежили өзүп турары-биле чергелештир оларның хеп, каасталгазы мурнуку чылдардан дыка эки болганын комиссия демдеглээн. Ылаңгыя Баян-Колдуң, Эйлиг-Хемниң тэлээлериниң хеви онзагай болган.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскааткан кодээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң ийиги эдчээниң түңнелинде районга бирги черни «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыг-Үзүүнде кодээ Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери алган. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыгда Ю. А. Гагарин аттыг кодээ Культура бажыңының коллективи — ийиги, Баян-Колда, Эйлиг-Хемде кодээ клубтарның бот-тывынгыр артистери — үшкү черлерни ап, өртектиг барааннар-биле шаңнатканнар.

Д. АРАКЧАА.

СТЮАРДЕССА КАТЯ КУРЧЕНКО

СУХУМИ. (СЭТА-ның корр. Т. Джибути). Эрес-дидим комсомолчу Надя Курченконуң адын эдилээн «АН-24» самолёттуң октябрь 30-тегы пассажирлери аныяк кыс-биле таныжкаш! Курченко деп пат таныыры атты дыңнааннар. Самолёттуң иштинде азып каан портретте уругнуң — Надяның-даа, ооң мырынай чанында турар кыстың-даа хүлүмзүрүү — кара чаңгыс.

Бодунуң угбазының эрес-дидим чорукту кылган ажылын оон дуңмазы—Катяның салгааны ол.

Сухуминиң пионерлер парыгында Надяга тураскаал туруп турар.

Оон бээр ийи чыл эрткен, ырак-узак Удмуртияның Глазов хоорайынга ортумак школаны доозкаш, Катя Курченконуң бо Сухуминиң аэропортунуң ужудуп үнер шөлүнге бирле дугаарында кээп басканы бо-дур. Хүн караангы кыланнаан агаар лайнерлери ужугуп үнүп-даа, ужудукчулар болгаш стюардессалар чадалап кылаштажып бадып-даа тургулаан. Агаарга дээрбечилер-биле сегиржип алыышкынны кылып, пассажирлерни болгаш экипажты камгалаар дээш амы-тынын бергени хүнге чедир Надя олар-биле кады ынчаар ажылдап чораан. Ам оларның-биле кады — Катя ажылдаар.

Надя Курченконуң ийи чыл мурнунда эрес-дидим чоруун көргүскени самолёттуң экипажы маадыр кыстың дуңмазын чылыы-биле хүлээп алган.

НОМЧУКЧУГА БАРААН БОЛГАН

«Сут-Хөл» совхозтуң төвү Суг-Аксы суурда Кансканың библиотека техникумунуң доозукчулары Чудур Ооржак, Кара Монгуш оларның ажылдап турары библиотека сөөлгү үеде культураның ёзулуг одаа апарган. Мында 15 кижи составтыг библиотека чөвүлели номчукчуларның ортузунга көскү ажылдарны бо чылдың эгезинден бээр чорудуп келген. Олар тус-тус номчукчулар база хөй-нийти организациялары-биле доктаамал харылзааны тудуп турар. Библиотека чөвүлели ажылдың ай, квартал планын совхозтуң партия комитединге бадыладып алгаш, ону үзүктел чокка боттандырып турар.

Бо хүннерге чедир мында номнар фондузу 30 муң чедир өскен. Библиотеканың делгиринде кодээ ажыл-агыйының, эртем-техниканың, культураның номнарын, совет болгаш даштыкы чогаалчыларның сураглыг чогаалдарын болгаш өске-даа номнарны чараштыр делгеп салган. Суг-Аксы суурнуң чурттакчыларының номга сонуургалы өзүп турар. Номчукчуларның ниити саны 405 кижи. Оларның иштинде аңгы-аңгы мергежилдиг кижилер бар. Чижээ, башкылар, эмчилер, механизаторлар, малчыннар, совхозтуң ажылчыннары, үстүкү класстың өөреникчилери идепкейлиг номчукчулар апарган.

Библиотека чөвүлели номчукчуларның ортузунга номчулга конференцияларын, тематиктиг солун кежээлерни, диспуттарны организастап эрттиргилээн. Чижээ, Суг-Аксыда Культура бажыңынга «Хөй-нийти болгаш үлегерлиг ие» деп тематиктиг кежээни, «Төрээн дылың бокталдырба» аттыг диспутту организастап эрттиргени чыылган чонга солун болган. Оон аңгыда библиотека ажылдакчылары Суг-Аксы ортумак школазынга ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга уткуштур «Чаңгыс өг-бүледе», «Бузулбас эвилел», «Ном—кижиниң өңнүү» деп беседаларны чорутканнар. Ол-ла библиотекада «Мурнакчы дуржулга», «Кодээ библиотекаларга методиктиг дуза», «Республиканы билир сен бе?», «ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур», «Делегейде бирги социалистиг күрүне» деп тускай булуңнарны кылганы аңаа кирген кижилерниң сонуургалын, кичээнгейин хаара туда бээр.

Бо библиотеканың ажылдакчылары «Сут-Хөл» совхозтуң девискээринде кодээ библиотекаларның ажылынга методиктиг дузаны көргүзүп турар. Ооң уламындан оларның ажылы көскүзү-биле экижээн.

Сезон аайы-биле библиотека бодунуң ажылын эде тургузуп турар. Чижээ, часкы, чайгы, күскү хову ажылдарының үезинде механизаторлар, сигенчилер, тараажылар ортузунга лекция, беседаларны үргүлчү чорудуп келген. Ооң-биле чергелештир агитхуудустарны үндүрүп, бригадаларже кожер библиотекаларны ойлаанда чорудуп турган. Суг-Аксы суурнуң 12 агиткварталдарында кожер библиотекаларны база организастаан. Ооң ажылы эки чоруп турар.

ССРЭ-ниң 50 чыл оюнуң бүдүүзүнде культура албан черлериниң көрүлдезинге төлептиг ужуражыр дээш Суг-Аксының библиотеказының ажылдакчылары шудургу белеткенип турар.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

Шыдыраа клувунда

...Шаанда делегей чемпиону чораан Василий Смыслов болгаш хол-шыдыраның ССРЭ-де эң аныяк мастери Александр Кочиев база мында. Ол—ССРЭ-ниң Москвада хол-шыдыраның Төп клувунга ноябрь 1-де ойнаан ужен алды ужуражыышкыннарының киржикчилери ол-дур. А Смысловтуң болгаш оон өске беш ат-сураглыг гроссмейстерлер — Борис Спасскийниң, Тигран Петросянның, Михаил Тальдың, Анатолий Карповтуң болгаш Давид Бронштейнниң таварышкан шыдыраачылары Александр Кочиевтен-даа аныяк болгаш хол-шыдыраның мастерге кандидаттары болгаш бирги разрядчылары боор турар.

ВЛКСМ ТК-ның болгаш Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының Төп Чөвүлелиниң саналын ёзугаар ССРЭ-ниң 50 чылынга алдар кылдыр эрттирип турары бо чаа хевириниң шыдыраа маргылдаазының бирги ужуражыышкыннары ынчаар эгелээн. Бүгү-эвилелдиң ол шыдыраа маргылдаазында Москваның, Ленинградтың, Тбилисиниң, Риганың, Челябинскиниң командалары киржип турар болгаш оларны хол-шыдыраа талазы-биле эң дээди ат-алдарны алган кижилер — ол-ла ордуларның шаандакы өөреникчилери баштап турарлар.

— Силерниң пионерлер эвес апаар үеңер база келир болгай. Ынчан силерниң чамдыктарыңар гроссмейстерлер-даа болу бээр чадавас—деп, маргылдааның байырлыг ажыдыышкынынга кол судья делегей чемпиону чораан Михаил Ботвинник чугаалаан.

— Ийет, бо маргылдааны чаа-чаа, ботвинниктерни, спасскийлерни болгаш петросяннарны кижизидип алыр сорулга-биле эрттирип турар—деп, ВЛКСМ ТК-ның секретары Ю. Арутюнян демдеглээн.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. Тяжельников болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң даргазының оралакчызы А. Колесов маргылдааны ажыдарының ёзулалынга база олурушкан.

Ооң соонда дөрт залга ойнаашкыннар эгелээн. Гроссмейстер бүрүзү-ле бодунуудан өске бүтү командаларга удур ойнаар ужурлуг. Ооң алган саннарын гроссмейстерниң баштааны аныяк шыдыраачыларының (команда санында-ла алды шыдыраачылар бар) саннары-биле кадар. Аныяк шыдыраачылар бир оюнну 2 шак 15 минута, а оларның удурланыкчылары — гроссмейстерлерге оон чартык шак эвээш үени бээр.

Маргылдааның эге салыынга Ленинградтың Пионерлер ордузунуң командазының баштыңы Спасский аныяк москвачылар-биле, Петросян (Тбилиси) — киевчилер-биле, Смыслов (Москва) — ленинградчылар-биле, Таль (Рига) —челябинчилер-биле, Карпов (Челябинск)— ригажылар-биле болгаш Бронштейн (Киев) — тбилисчилер-биле ойнааннар.

В. БАБКИН,
(СЭТА-ның корр.).

МАРГЫЛДАА ЭГЕЛЭЭН

ТОЛЬЯТТИ. (СЭТА-ның тускай корр). Октябрь 1-де аңаа шыдыраа талазы-биле бо чылдың чемпионун илередириниң маргылдаазы эгелээн болгаш мында чурттуң эң шыырак дээн 20 херээжен шыдыраачылары киржип турар. Бо маргылдаа ооң-биле чергелештир делегейге бирги чер дээш зона аайы-биле маргылдаа болбушаан, эң дээре болган үш шыдыраачы зоналар аразының маргылдаазынга киржир эргени алыр.

Комсомолчу ырларның...

Чоокта чаа комсомол ырыларының хоорай фестивалы Кызылга доозулган. Уран чүүл училищезиниң сценазынга оон түңнел оюну ийи хүн үргүлчүлээн. Хоорайның ортумак школаларының, тускай өөредилге черлериниң, үлетпүр бүдүрүлгелериниң 18 коллективи ол түңнел конкурска киришкеннер.

Өөреникчилерниң аразындан «Аъттыг кызыл шеригжиниң дугайында тоол» деп ырыны күүсеткени дээш, № 14 школаның бот-тывынгыр артистери бирги черни ээлээн. «Ээржигеш», «Тураскаал» деп ырылар дээш, чедиги школаның күүседикчилери ийиги черде болганнар. Үшкүзүнде школа-интернаттың өөреникчилери болган, «Туттурбас өжээн негекчилери» деп кинофильмден ырыны күүсеткени дээш ону оларның чедип алганы ол.

«Өңнер дугайында тоол» деп ырыны күүсеткени дээш, школа-интернаттың өөреникчизи Таня Сафоновага тускай шаңналды база тывыскан.

Ортумак өөредилге черлериниң сургуулдарының иштинден башкы училищезиниң коллективинге бирги черни жюри тывыскан. Кодээ ажыл-агый техникумунуң ырааажылары ийиги черде болганнар.

И. МОНГУШ.

Темазын адааны— уткалыг

Кызылда кооперативтиң профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулдарының чаа болган байырлыг кежээзин — «Тараага алдар!» деп адаан.

Кежээниң темазын ынчаар шилип алганы уткалыг: училищениң өөреникчилери ажаап алыышкын үезинде «Межегей» совхозтуң ажыл-ишчилеринге дузалажып турганнар, а кежээни белеткээрин училищениң хлеб быжырарының бөлүү харыылаан турган.

Училищениң залын байырлалдыг кылдыр шимээн турган, сургуулдарның боттарының быжыргылааны, белеткээни янзы-бүрү аъш-чем кылыгларын делгеглээн.

Келир үениң садыгжылары хлебтиң төөгүзүн аңаа билип алгылаан. Ажаап алыышкынга мурнакчылар болганнарга хүндүлел бижиктерни тывыскылаан.

Түңнелинде бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң киржикчилериниң концерти болган. Училищениң башкызы Б. А. Сагаевтиң тырттырганы кинофильмни экранга көрүп каш, сургуулдар аажок өөрүп, сонуургааннар. Ол фильмде сургуулдарның совхоз шөлдеринге ажылдап турганын тырттырып каан болган.

(БИСТИҢ КОРР.).

ФИНЛЯНДИЯЖЕ ЧОРУПКАН

Ноябрь 2-де ССРЭ-ниң командазының болгаш чурттуң аныяктар командазының хоккейжилери эш хуунуң ужуражыышкыннарын кылыр дээш Москвадан Финляндияже ужудуп чорупкан.

Ноябрь дөрт болгаш беш хүннеринде Тамперага болгаш Хельсинкиге Финляндияның шилиндек командазы-биле олар ужуражыр. Ынчаарга ССРЭ-ниң аныяктарының шилиндек командазы ноябрь үш болгаш беш хүннеринде Лаппкирантага болгаш Форска финнер-биле ужуражыр.

БАЙЫРЛААЛГА УТКУШТУР

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының байырлалының хүннеринде садып алыкчыларга өөрүнчүг, эки белектерни белеткээш, магазиннерге салар.

Бистиң магазиннеривисче силерни чалап тур бис!

ЧАГЫГ СТОЛДАРЫ

Улуг Октябрьның байырлалы чоокшулап олурар.

Аалчыларны канчаар эки уткуурунга, байырлалда, амданныг кандыг аъш-чемни кылырынга бажың ээлери херээженнер амдан эгелеп белеткени бергени чугаажок.

Кызыл-садыгның дараазында магазиннеринде чагыглар хүлээп алыр столдары силерге дузалаар: № 19 (чурттакчылыг суур, телефон 43-20), № 22 (Улуг-Хемниң оң талазы, телефон 30-78), № 38 (Телецентр, телефон 48-30), № 40 (Кочетов кудумчузу, телефон 37-82), № 20 (Ленин кудумчузу, телефон 42-50), № 34 (Пушкин кудумчузу, телефон 23-01), № 50 (Каа-Хем суур, төп гастроном, телефон 20-32).

Үстүнде магазиннерге чагыгны телефон-биле азы бижимел-биле киирип, садыгда бар эргежок чугула бараанарны чагып ап болур.

Чагаан чүүлдерни бодуңарга таарымчалыг үеде садып ап болур силер.

Чагыг-столдарының ачы-дузазын ажыглаңар!

«АЯЛГА» МАГАЗИНИ

Даштан, ыяштан, тостан кылган чараш белектерни байырлал таварыштыр садар.

Кыс — куда байырлалдарының үези. Чаа өгленген оол, кыс душтуктар бистиң магазиннеривистен эргежок чугула чүүлдерни садып ап болур. Силерни база чалап тур бис. Эң эки белектерни шилип алырынга силерге садыгжылар дузалаар.

КВАРТИРА БҮРҮЗҮНГЕ — АК-КӨК ЭКРАННЫ

Телевидение программазы байырлал мурнунуң хүннеринде эң-не солун болгаш янзы-бүрү болур.

Эки шынарлыг, чараш, амгы үениң телевизорларын чээли-биле садып ап болур.

УРУГЛАРГА БЕЛЕКТЕР

Кызыл-садыгның садыг килдизи (Октябрьская 29) ноябрь 7-ге уткуштур уругларга белектер чагыгларын ноябрь 3-ке чедир хүлээп ап турар. Боттарыңарның уругларыңарны белектер-биле өөртүрүнче далажыңар.

ХҮНДҮЛҮГ САДЫП АЛЫКЧЫЛАР!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының байырлалынга алдар кылдыр Кызыл-садыгның бүдүрүлгелери **«Хандырылганың бедик культуразы дээш»** конкурсту чарлаан. Магазиннерге садып алыкчыларны хандырарының культуразын канчаар организастааныңдан, садыгжының оларны кайы хире эвилең-ээлдек хандырып турарындан кижилерниң сеткил-хөөнү, оларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү улуу-биле хамааржыр.

Конкурс октябрь 20-ден ноябрь 4-ке чедир эртер.

Конкурстуң түңнелдерин үндүрерде садыгжыларның ажылының талазы-биле силерниң санал-оналыңарны, күзээшкиннериңерни бирги ээлчегде өөренип көөр.

Магазиннерниң ажылының дугайында санал-оналыңарны магазин бүрүзүнде тургускан хомудалдар болгаш санал-оналдар дептеринге бижиириң, а ол ышкаш Кызыл-садыгның садыг килдизинче 50-69 дугаар телефонну дамчыштыр кииреринге диледивис.

Байырлал мурнунуң — ноябрь 4, 5, 6 хүннеринде дараазында магазиннерниң ажылдаар шактары кежээге чедир узаар:

№№ 9, 40, 3, 20, 13, 30 магазиннер —22 шакка чедер;
№№ 2, 15, 18, 19, 37, 26, 22 магазиннер, № 34, № 50, 5 («Детский мир»), № 41 («Аялга») магазиннер, «Саян» универмаг —21 шакка чедер.

СИЛЕРНИ МАНАП ТУР!

№ 5 («Детский мир») магазин бичии садып алыкчыларны болгаш оларның ада-иезин чалап тур.

Күскү-кышкы үелерде уруглар кедер тоннарны, идиктерни, трикотаж кылыгларны, уктарны, носкилерни хөйү-биле моон садып ап болур.

КИРИП МООРЛАҢАР!

Кызыл-садыгның үлетпүр бараанарының магазиннеринден байырлал белээнге шактарны, улуг өртектиг каасталга кылыгларын, сумкаларны, аржыылдарны, уктарны, иштики хевти, постерни, духилерни, парфюмерия белектерин, косметика бараанарын болгаш өске-даа чүүлдерни садып ап болур.

Кел чыдар байырлал-биле, эргим эштер!

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

КИНО

НОЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Коргуш чогу-биле»** 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10; **«Чекист дугайында тоожу»** 15, 18.35, **«Дипломнуг Зозуля»** 16.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Трясогузканың армиязы база катап тулчуушкунда»** 15, **«Муңганныг»** 16.50, 20.30, **«Бистиң бирээвис»** 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчыынды 9, 10, **«Дээвиирден базым»** 12, 14, **«Чурттаан кижи бозуп алгаш»** 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

телевидение

НОЯБРЬ 3-ТЕ

МОСКВАДАН

15.00—Дамчыдылгалар программазы. 15.05 — Медээлер. 15.10 — Өңнүг телекөргүзүг. Уругларга. **«Хөглүг Карандаш болгаш ооң өңнүктери».** 15.30 — **Жуковский хоорайның тудугжулар клувунуң «Россия» деп ансамблиниң концерти.** 15.55 — **Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА—«Динамо» (Москва).** 2-ги оюн. 16.40—**Өңнүг телекөргүзүг. Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. «Вера, Надежда, Любовь».** 3-кү серия. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.50—**«Беш чылга—шалыпчы күш-ажылды».** Дамчыдылга. 19.15 —Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.30 — **«Советтер чуртунуң кино уран чүүлү». «Солдаттың адазы».** Уран-чечен фильм. 21.00—**«Алтайга ужуражылгалар».** 3-кү дамчыдылга. **Дамчыдылганы чогаалчы Г. Радов чорудар.** 21.30—**«Уран чүүл мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи М. М. Яншин.** 23.00—23.10—Чапсар. 23.10—Өңнүг телекөргүзүг. **«Карусель».** Телетайылбыр. 00.00—00.30—**«Үе».** Информастыг программа.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аяар, чамдык черлерге чаар. Хат кошкак. Агаарның температуразы 3 градус сооктан 2 градус чедир чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаар тик градус болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС —01086.